

809Т
Sch

ШИЛЕР
КОВАРСТВО
І
ЛЮБОВ

*

ДИТВИДАВ
1934

3114

Ш І Л Л Е Р

КОВАРСТВО
І
ЛЮБОВ

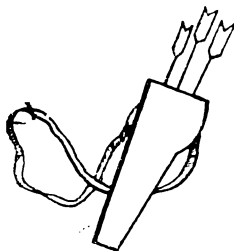
ДИТВИДАВ

ВО І ЛЮБОВ

ШИЛЛЕР

КОВАРСТВО
І
ЛЮБОВ

Д И Т В И Д А В . 1934р.

Переклав і для молоді опрацював
МАЙК ЙОГАНСЕН

Малюнки та обкладинка худ. В. Гольмана.
Ред. М. Гімпілєвіч. Техкер Я. Ольман

Бібліографічний опис цього видання
вміщено в „Літопису Українського
Друку“, „Картковому репертуарі“ та
інших покажчиках Української Книж-
кової Палати.

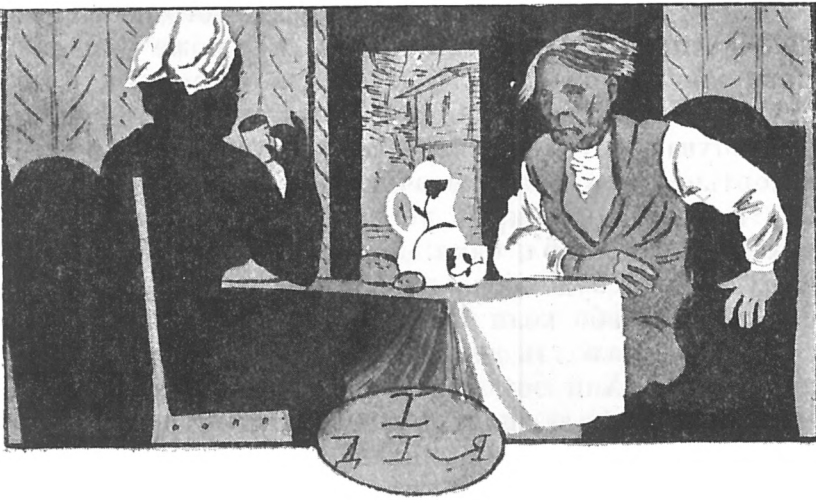
Друкарня ім. Леніна, Одеса, Пуш-
кінська 18. Уповнов. Головаїта № 2193.
Одобріт № 816. Замовлення № 957.
Тир. 15000. Здано до друку 15/VII-34 р.
Підпис. до друку 29/IX-34 р. 7 $\frac{1}{4}$ друк. арк.
Папір 62x94 $\frac{1}{16}$. Чергове видання № 107.

Д І Й О В І О С О Б И

Президент¹⁾ фон Вальтер при дворі німецького владаря
Фердінанд — його син, майор.
Гофмаршал фон Кальб
Леді Мілфорд — фаворитка владаря
Вурм — приватний секретар президента
Міллер — міський музикант
Його жінка
Луїза — його дочка
Софія — камеристка леді Мілфорд
Камердинер князя
Всякі побічні дійові люди.

---

¹⁾ Президент тут не перша особа в державі, а міністр гердогського двору.

ПЕРША СЦЕНА

Кімната музиканта. Міллер оде устав з крісла і поставив свою віолончель. Біля столу сидить фрау Міллер ще в нічному вбранні і п'є каву

Міллер (швидко ходить взад і вперед). Раз на завжди. Справа стає серйозна. Починається поговорі про мою доньку й барона. На мою хату падає тїнь. Президент рознюхає і— та що там казати— я не пуска- тиму того юнкера до себе на поріг.

Жінка. Ти його не заманював у хату. Ти йому не набивався з дочкою.

Міллер. Не заманював у хату? Не набивався з дочкою? Але хто на це зважатиме? Я ж був господа- р у своїй хаті. Я мусив наглядати за своєю доч- кою. Я мусив дати майорові одкоша, або мусив од- разу ж висипати все це його пресвітлості панові па- паші. Молодого барона трішечки осадять, це я знаю, а музикантові буде біда.

Жінка (сьорбає з чашки). Дурниці й базікання. Хто може тебе напасти? Хто може тобі щось вдіяти? Ти собі займайся своїм ділом і набирай учнів, де тільки можна.

Міллер. Але скажи мені, що з усього цього вийде? Оженився з дівчиною він не може — нема й мови про шлюб, — а дати її йому... о, господи... Драстуйте! Коли такий собі мусью уже тут і там поперепробував, того й сього покуштував, тепер йому закортіло ще в мене молочка. Зважай! Зважай! І хоч би ти прогляділа крізь усі шпари і прослухала всі вуха, він тобі заб'є баки, дівчину запаморочить, дівчину зведе, і буде дівка навіки знеславлена, сидітиме без жениха, або коли їй те ремесло прийдеться до смаку, то й далі... (Б'є кулаком себе по лобі). Ісусе Христе!

Жінка. Хай бог милосердний милує.

Міллер. Є за що милувати. Чого ото треба такому шелихвостові? Дівчина вродлива, струнка, ноги красиві. А що в неї в голові, то байдуже. Людина єсть людина. Це я знаю.

Жінка. Щоб ти почитав прерозчудесні цидулочки, які ясний пан пише твоїй дочці. Отам уже видно, як удень, що він закоханий тільки в її прекрасній душі.

Міллер. Угадала! По мішку б'ють — ослові боляче. Коли адресуєшся до тіла, посилай листи через серце. А я як робив? Як тільки дійде до того, що душа з душею зійдеться — гоп! І тіла туди ж; як пани, так і слуги, а срібний місяць, виявляється, був за сваху.

Жінка. Поглянь тільки на розкішні книги, що пан майор поприносив у хату. Донька твоя з них молитов вичитує.

Міллер (свиснув). Гей — да! молитов. Ти дуже розумна. Сира юшка природи занадто груба для витонченого шлунку його ясновельможності. У пічку те сміття! З його смокче дівка бозна які небесні мармелади, — а це потому увіходить у кров, як шпанські мухи, і розпорошує її ту жменьку моральності, яку батько так-сяк підтримував. У пічку, я сказав! Дівці й без того лізе всяка чортівня в голову, за тим вештанням у райських краях вона й хату свою забуде, буде соромитись, що батько її — Міллер — якийсь скрипаль, музикус, і одшиє чесного доброго жениха, який дав би такі вигоди. Ні, клянусь чортом!

(Схопився, запалисто). Зараз же все на стіл, а майорові — гем, гем, майорові я розкажу, де теслярі для нього залишили дірку в стіні.

Жінка. Схаменися, Міллер. Не одну дзвінку копійчку ми мали з тих подарунків...

Міллер (повернувся назад і став перед нею). Юдині гроші за мою доньку? Іди к дияволу, проклята свахо! Краще я з своєю скрипкою ходитиму жебраком і даватиму концерти за ложку каші. Краще я поб'ю свою віолончель і носитиму на поле гній у футлярі, ніж торкнуся грошей, за які моя дитина продає душу й тіло. Покинь лигати оцю прокляту каву й нюхати ту гаспидську табаку і збережеш стільки, що не буде потреби торгувати доньчиним личком. Я повсякчас наїдався сито і мав добру сорочку на тілі, поки отака проклятуша манірниця не завелася в моїй хаті.

Жінка. Чого ж ураз грюкати дверима? Як ти оце, немов солома, зайнявся, аж курить. Я ж тільки кажу, щоб не розгнівити пана майора, адже ж їхній папаша — президент.

Міллер. Отож бо то й воно. Через це, саме через це сьогодні ж треба цю справу покінчити. Президент мені тільки подякує, якщо з нього справедливий отець. Ти мені оце вибий гарненько мій плюшевий камзол, і я піду до його світлості. Я скажу до його світлості: вашої світлості синок кидають оком на мою доньку; моя дочка негідна вашому синові за жінку, але щоб бути вашому синові за повію, вона захороша, і на тім баста. Мене звать — Міллер!

ДРУГА СЦЕНА

Секретар Вурм. Ті, що були

Жінка. А, доброго ранку, пане секретарю¹⁾. Це ми знов маємо втіху вас бачити.

Вурм. Це я маю втіху, кумасю. Там, де буває

---

¹⁾ Жінка Міллерова малописьменна, то ж і каже „секретарю“.

шляхетний кавалер, там на моє міщанське почуття можна не зважати.

Жінка. Що це ви кажете, пане секлетарю? Його милість пан майор фон Вальтер роблять нам високу честь, але ми ні перед ким не заносимося.

Міллер (сердито). Панові — крісло, жінко. Прошу роздягайся, пане земляче.

Вурм (кладає капелюха й палицю, сідає). Ну, ну, а як поживає моя майбутня... або бувша? Я ж сподіваюсь... Чи не можна її бачити — мамзель Луїзу?

Жінка. Дякую за уважність, пане секлетарю. Але моя дочка зовсім не чванлива.

Міллер (з пересердя, штовхаючи її ліктем). Жінко!

Жінка. Дуже шкода тільки, що вона не матиме честі бачити пана секлетаря. Вона оце в церкві, моя доня.

Вурм. Я радий, я радий з цього. Буде мені з неї благочестива, християнська дружина.

Жінка (посміхається по дурному, велично). Так... але ж, пане секлетарю.

Міллер (сіпає її). Жінко!

Жінка. Коли наша хата чимсь іншим може вам прислужитись, прошу покійно, пане секлетарю.

Вурм (дивиться фальшиво). Чимсь іншим? Дуже вдячний. Дуже вдячний. Е-гем, гем, гем.

Жінка. Але пан секлетар самі зрозуміють, що...

Міллер (розгніваний украй, штовхає жінку взад). Жінко!

Жінка. Що добре, те добре, що краще, те краще і не можна застувати своїй родимій дитині путь до щастя. (З селянською пихою). Ви ж про мене не забудете, пане секлетарю?

Вурм (совається неспокоїно в кріслі, чуває потилицю і смикає себе за жабб¹⁾ та манжети). Забуду? Як так... О, ні... що ви власне хочете сказати?

Жінка. Ну.. нну... Я гадаю тільки... (Кахикає)... що коли вже всемілостивий бог сам бажає, щоб моя дочка зробилася ясновельможною мадамою...

Вурм (схопився). Що ви сказали? Що?

Міллер. Сидить, пане секретарю, і все. Баба ця дурна, як гуска. Хто там буде ясновельможною мадамою? Який осел світить довгим вухом спід цієї балачки?

Жінка. Лайся, скільки духу є. Що я знаю, те я знаю, а що пан майор сказали, те вони сказали.

Міллер (остаточно роздратований, хапається за віолончель). Чи ти замовчиш? Чи ти чекаєш, щоб я дав тобі інструментом по черепу? Що ти знаєш? Що він міг сказати? Не зважайте на її базікання, куме. Марш на кухню. Невже хто подумає, що я такий йолоп, щоб стрибати вище над свою голову? Ви ж не можете такого на мене подумати, пане секретаріус?

Вурм. І я таке не заслужив, пане музикмейстре. Ви знаєте, що я завжди додержував слова, і мої наміри до вашої доньки були все одно, як за печаткою. Я маю посаду, що може прогодувати сім'ю, президент мене цинить; я мушу дістати рекомендації для дальшої кар'єри. Ви бачите, що мої наміри до мамзель Луїзи серйозні, і якщо якийсь шляхетний шалапут...

Жінка. Пане секретарю Вурм! Прошу не ображати...

Міллер. Заткнися, кажу. Не зважайте, куме. Хай усе буде, як було. Те, що я вам казав восени торік, я повторюю зараз. Я не силую свою дочку. Коли вона вас уподобає, хай виходить за вас, хай буде щаслива. Коли вона не схоче — ще краще... Тьху, я хотів сказати: чорт із нею, ви наплюєте на гарбуза, і роздушимо з вами пляшечку винця. Їй з вами жити — не мені. Чому б я накидав їй на шию чоловіка, що їй не до смаку, — щоб вражий диявол мене цькував на старому віку, як зайця, щоб я з кожним шматком, з кожним ковтком ковтав: ти — той мерзотник, що погубив свою дитину.

Жінка. Коротко сказати: я своєї згоди не даю абсолютно. Моя донька призначена для чогось вищого і на мені окошиться, коли мого чоловіка на щось інше накрутять.

Міллер. Чи ти хочеш, щоб я поламав тобі руки й ноги, лепетихо?

Вурм (до Міллера). Батькова порада багато важить у доньки, і сподіваюся, що ви мене знаєте, пане Міллер.

Міллер. Щоб тебе градом побило! Дівку вам треба знати, а не мене. Те, що я, старий гриб, у вас убачаю, то ніби не пожива для молодих, ласих дівчат. Я вам до тютілки точно скажу, чи ви годитесь для оркестру, але жіноча душа і для капельмейстра заглибока. А ще скажу—від широкого серця—я простий репаній німець—ви мені й не дуже подякували б за пораду. Я не порадив би моїй дочці нікого, але вам я не раджу свою дочку, пане секретаріус. Дайте мені висловитись. З такого кавалера, котому потрібна батькова допомога—вибачте на слові—ні чорта не буде діла! Коли в нього що є, то йому сором шукати такої стежки до серця милої. Коли в його немає куражу, то він боягуз і моїй Луїзі не рівня. Ось тобі! Споза батькової спини залицятися до дочки! Він того повинен добитись, щоб дівка краще батька й матір послала під три чорти, ніж з ним розлучитись—або щоб сама до батька прийшла, упала б йому до ніг і прохала б або чорну смерть, або єдиного, любого, милого—це я скажу—чоловік! Це зветься—кохання. І хто того не може добитися в бабства—той хай сідлає гусяче перо.

Вурм (хапається за капелюх і палицю). Дуже зобов'язаний, пане Міллер.

Міллер (іде за ним). Чого це? Чого це? Ви ж так і не покушали нічого, пане секретаріусе. (Повернувся). Не чує нічого, помчався! Мені таки воно як їдюча отрута, коли я бачу цього писаку. Поганий, непевний чоловік, наче його якийсь пачкар протаскав у білий світ контрабандою. Маленькі, лукаві оченята—волосся руде, підборіддя стирчить, наче природа, зі зла на невдалу свою роботу, вхопила його за те підборіддя і вкинула в темний кут. Ні, щоб віддати свою доньку такому мерзотникові, то краще хай вона... Боже, прости ж мені...

Жінка (сплюнула, уїдливо). Собака! Ну, та хоч тобі коло нього спокійно.

ЛУИЗА

юнкером. Оде тільки-тільки не довела мене. Саме тоді ти найдурніша, коли треба бути розумною. Що ти плещеш про ясновельможну мадаму і про твою дочку? Чи ти не знаєш цього шахрая? Саме при ньому й треба казати, щоб узавтра ж пішов поговорі по всіх вулицях. Це саме такий мусью, що нюхає по хатах і по коморах і де тільки хто зронить необачне слово—гайда! Про це знають уже і герцог з фавориткою¹⁾ і президент, і ти маєш тучу з громом на носі.

ТРЕТЯ СЦЕНА

Луїза Міллер приходить із книгою в руках. Ті самі

Луїза (поклала книгу, іде до Міллера, стиснула йому руку).
Доброго ранку, любий тату.

Міллер (тепло). Молодець, моя Луїзо. Це добре, що ти бога не забуваєш. Отака й будь завжди, і його рука тобі допоможе.

Луїза. О, я велика грішниця, батьку. Він був тут, мамо?

Жінка. Хто, дитинко?

Луїза. Ах! Я й забула, що є інші люди, крім нього. Голова мені гуде... Його не було? Вальтера?

Міллер (сумно й серйозно). Я гадав, що моя Луїза полишила це ім'я в церкві?

Луїза (дивиться на нього нерухомо). Я розумію вас, тату—відчуваю ножа, що ви його стромляєте в мою совість; але вже пізно. В мене нема вже побожності, батьку. Небо й Фердінанд пошматали мою скривавлену душу, і я боюся. Я боюся...

Міллер (човгає обурено в кріслі). Де він тепер? От плоти безбожного читання.

Луїза (неспокійно, коло вікна). Де він тепер? Шляхетні панянки, що його бачать, слухають—я погана, пропаща дівчина. (Злякалася того слова і кинулася до батька). Ні, ні, прости мені це слово. Я не плачуся на свою

---

¹⁾ Фаворитка — коханка владаря. Фаворитки часто мали великий вплив на державні справи.

долю. Я хочу тільки трішки—про нього думати—це ж нічого не коштує. Оцю крихітку життя, щоб я могла її вдихнути в тихий, ласкавий вітерець—обвіяти йому лице! Цю квітку юності, щоб це була фіалка і щоб він наступив на неї і щоб вона сумирно могла під ногою вмерти. Цього мені досить, батьку. Коли мушка гріється в промінні сонця—чи може на те сердитись горде, величаве сонце?

Міллер (схилився зворушений на спинку крісла і затулив лице руками). Слухай, Луїзо—найкраще, що було в житті моїм—я б це віддав, щоб ти його зроду не бачила.

Луїза (злякано). Що ви сказали? Що? Ні, мій батько не це хоче сказати. Він не знає, що Фердінанд—мій, для мене створений, мені на радість створений генієм любові. (Стоїть задумана). Коли я його вперше побачила (швидше) і мені кров залляла лице, веселіше билися всі пульси, кожен удар серця казав, кожен подих шепотів: це він!—і моє серце впізнало того, кого мені було треба звуку, ствердило: це—він. І це луною відгукнулось у всьому співрадісному світі. Тоді, о тоді уперше зійшло сонце в моїй душі. Тисячі юних почувань зійшли з серця, немов квіти з весняної землі. Я не бачила світу навколо, проте, я згадую, що світ зроду ще не був такий прекрасний.

Міллер (кинувся до неї, притулив до серця). Луїзо, дорога, дорогоцінна дитино,—візьми мою стару трухлу голову—візьми все-все. Майора—бачить небо—я не можу його тобі віддати. (Пішов).

Луїза. І я тепер його не хочу, батьку мій. Оцю малу краплину часу—самі мрії про Фердінанда жадібно випивають її. Я зрікаюся його в цім житті. Тоді, мамо,—тоді, коли грані різності заваляться—коли з нас спадуть прокляті оболонки каст¹⁾—коли люди будуть людьми,—я принесу з собою тільки свою невинність: та батько ж часто казав, що колись пишні титули й прикраси подешевшають, а серця підіймуться в ціні. Тоді я буду багата. Тоді сльози будуть

¹⁾ Каста—замкнена соціальна група, яка суворо оберігає свою замкненість і свої привілеї.

зараховані, як тріумф, і шляхетні думки, як шляхетні іредки. Я буду тоді шляхетна, мамо. Тоді в нього не буде переваги перед його дівчиною.

Жінка (підхопилася). Луїзо! Майор! Він ступає на ганок. Де мені сховатись?

Луїза (починає тремтіти). Зостанься тут, мамо!

Жінка. Милосердний боже! Який у мене вигляд! Мені ж сором. Я не можу так показатись його ясно-вельможності. (Побігла).

ЧЕТВЕРТА СЦЕНА

Фердінанд фон Вальтер, Луїза. Він кинувся до неї—вона опустилася, знеможена в крісло—він зоставсь стояти перед нею—вони деякий час мовчки дивляться один на одного. Пауза

Фердінанд. Ти бліда, Луїзо?

Луїза (обійняла його рвучко). Це нічого, це нічого. Ти вже тут. Усе пройшло.

Фердінанд (бере її руку й підносить до вуст). А що, кохає мене моя Луїза? Моє серце таке, як учора, а твоє як? Я лечу побачити—чи ти весела, піду звідси й піду радісний—а ти, ні.

Луїза. І я, і я, любий.

Фердінанд. Кажи мені правду. Ти не весела. Я дивлюся крізь твою душу, як через прозору воду цього діаманта. (Показує на своє кільце). Тут не прикинеться ні одна бульбочка, якої б я не завважив, ні одна думка не зайде цим обличчям, якої я б не побачив. Що з тобою? Кажи швидко. Коли тільки це дзеркало ясне, над усесвітом не пройде ні хмаринки. З чого ти сумуєш?

Луїза (дивиться на нього деякий час німо й красномовно, тоді журливо). Фердінанд, Фердінанд! Як би ти знав, яка прекрасна в твоїх словах ця бюргерська ¹⁾ дівчина.

Фердінанд. Що це? (Неприємно здивований). Дівчина? Послухай, що це за думки? Ти—моя Луїза. Хто

¹⁾ Бюргерська—міщанська, дрібнобуржуазна.

сказав тобі, що ти мусиш бути чимсь іншим? Чи ти розумієш, невірна, який холод віє від цього слова? Коли б ти знала тільки любов до мене, ти не мала б часу робити порівняння. Коли я біля тебе, мій розум розтає в одному погляді, коли ти далеко, то в одному сні про тебе, а ти, а ти здатна ще міркувати, кохаючи. Сором. Кожну мить, що ти віддала цій журбі, вкрадено в твого юнака.

Луїза (схопила його руку, хитає головою). Ти хочеш мене приспати, Фердінанде, хочеш відвести мої очі від безодні, куди мені доведеться впасти. Я дивлюсь у майбутнє — голос слави — твої плани — твій батько — моє ніщо! (Злякалася й раптом упустила його руку). Фердінанде! Ніж наді мною й тобою. Нас розлучать.

Фердінад. Розлучать? (Схопився). Звідки в тебе таке передчуття, Луїзо? Розлучать? Хто може розірвати союз двох сердець, чи розщепити тони акорду? Я — дворянин, але хто сказав, що мій родовід старіший від того, що нам з тобою написано долею, або, що мій герб дужчий від напису неба в твоїх очах: ця жінка — для цього чоловіка! Я син президента? Саме тому! Що, як не любов, може посолодити мені прокляття, яке мені заповідає політика мого батька?

Луїза. Ох, як я боюся його — цього батька.

Фердінад. Я не боюся нічого-нічого — крім границь твоєї любові. Нехай перепони вставатимуть між нас, як гори, я зійду по них, як по сходах, і прийду в обійми Луїзи. Бурі лихої долі тільки роздмухають мою пристрасть, небезпека тільки зробить Луїзу ще милішою. То ж ні слова про страх, люба. Я сам — я сам буду над тобою чатувати, як казковий дракон над підземним золотом. Сповірся на мене. Тобі не потрібний ангол-охоронець — я сам кинувся між тобою й долею, я сприйму замість тебе всі рани, — я вловлю кожну краплину з келеха радощів, щоб дати її тобі в чаші любові (ніжно обійняв її), спираючись на оцю руку, моя Луїза танцюватиме через життя; красивішою, ніж воно тебе створило, небо візьме тебе назад і, дивуючись, визнає, що тільки кохання найвищу надає красу душам.

ФЕРДИНАНД

Луїза (одсуває його від себе, сильно схвильована). Ні слова! Я прошу тебе, мовчи. Коли б ти знав — залиш мене, — ти не знаєш, що твої сподіванки гризуть мені серце, як фурії¹⁾). (Хоче піти).

Фердінанд (затримує її). Луїзо! Як? Що? Що тебе напало?

Луїза. Я забула ці сни й була щаслива. Тепер... Тепер... Відсьогодні — край спокоєві мого життя. Дикі бажання, — я знаю це, — будуть у моїх грудах. Іди. Хай бог тобі простить. Ти вкинув вогонь у моє молоде, сумпрне серце, і його довіку, довіку не можна згасити.

(Вона вибігла, він іде за нею приголомшений, безмовний).

П'ЯТА СЦЕНА

Зал у президента. Президент, з орденською стрічкою на шиї, з зіркою на грудях, і секретар Вурм увіходять.

Президент. Серйозне захоплення? В мого сина? Ні, Вурме. Цьому я ніколи не повірю.

Вурм. Ваша світлість має тільки наказати, і я дам доказ.

Президент. Що він до тієї міщанської каналії залицяється — компліменти точить, — а може й базикає про почуття — все це речі можливі — простими, але... та ще й дочка якогось музикуса, ви кажете?

Вурм. Дочка музикуса, маестро Міллера.

Президент. Гарненька? Хоча це ясно.

Вурм (жваво). Прекрасний екземпляр блондинки, яка була б помітна, щоб не сказати більше, навіть коло найперших красунь двору.

Президент (сміється). Що ти кажеш, Вурме? Я бачу, ти сам скинув оком на ту штучку. Але, бачиш, любий Вурме, коли мій син має почуття до тієї

---

¹⁾ Духи помсти в грецьких казках

жінки, то, я сподіваюсь, що їй дами його любитимуть. Він може дещо зробити при дворі. Дівчина красива, — ти кажеш. Це мені до вподоби в моєму синові, що він має смак. Коли він робить тій дурі серйозні пропозиції — тим краще — я бачу, що в нього вистачає дотепності збрехати там, де треба. Він може зробитися президентом. Коли він ще з нею досягне результатів — чудесно, це значить — він має щастя. Коли цей фарс¹⁾ закінчиться здоровим онуком, — розкішно, я виш'ю зайву пляшку малаги²⁾ за добрі перспективи свого роду, і заплачу його дівці.

Вурм. Усе, чого б я хотів, ваша світлість, щоб вам не довелося ту пляшку пити від поганого настрою!

Президент (серйозно). Вурме, згадай, що я коли вірю, то вірю твердо, а коли серджусь, — то стережись мого гніву. Я хочу сприйняти це, як жарт, що ти хочеш мене роздратувати. Я охоче вірю, що ти хочеш здихатися суперника. Я також розумію, що ти, щоб легше збити мого сина, хочеш використати мене за дрючка, — а те, що в тобі такий прекрасний хист до шахрайства, мене просто зачаровує. Тільки ж, любий Вурме, не пробуй мене взяти на баса — тільки ж, зрозумій мене, не доводь цей трюк до сутички з моїми принципами.

Вурм. Вибачте, ваша світлість. Коли справді, як ви гадаєте, тут би уплутались мої ревності, то їй вони були б тільки на очах, а не на язичку.

Президент. А я гадав, що ревностей немає зовсім. Дурний ти, що тобі до того, чи ти дістанеш червінця з монетного двору, чи від мінійла?

Вурм (уклонився). У данім разі я волю бути бюргером, ласкавий пане.

Президент. Крім того ти зможеш незабаром сам покешувати з свого суперника. Зараз у кабінеті лежить проєкт: коли прибуде нова герцогиня, леді Мілфорд піде в відставку, і, щоб замазати очі, має вийти

¹⁾ Фарс — груба комедія.

²⁾ Сорт вина.

заміж. Чи знаєш, Вурме, в якій мірі моє становище залежить від впливу леді Мілфорд,—як узагалі мої головні пружини упираються в герцогові амурні справи? Герцог шукає подружжя для леді Мілфорд. Хтось інший може об'явитись—іти на цей гешефт, разом із леді перетягти до себе довір'я герцогове, зробитися для нього необхідним. То ж, щоб герцог зостався в сітях моєї сім'ї, мій Фердінанд має одружитися з леді Мілфорд. Ясно тобі?

Вурм. Аж в очі коле. Принаймні, тут президент доводить, що батько в його серці—на другому плані. Коли майор буде для вас таким самим слухняним сином, який ви для нього ніжний отець, то він може запротестувати.

Президент. На щастя, я ще зроду не боявся виконати замір там, де казав собі «так має бути». Отже, бачиш, Вурме, це нас знову привело до нашої розмови. Я об'явлю сьогодні по обіді моєму синові про його заручини. Його обличчя мені ясно покаже, чи ти правий, чи помилявся.

Вурм. Ясний пане, я прошу мені простити. Помуре обличчя, яке він вам, безперечно, покаже, можна пояснити не тільки коштом тієї нареченої, яку ви йому накидаєте, а й тієї, яку ви йому відбираєте. Я прошу зробити серйозніший іспит. Виберіть йому найчистішу наречену з усієї шляхти і, коли він згодиться, пошліть секретаря Вурма на три роки шліфувати каміння.

Президент (кусає губу). Чорт!

Вурм. Це так, мати—дура яких мало—сама все мені виплескала.

Президент (ходить взад і вперед, придушує свій гнів). Добре. Сьогодні ж уранці.

Вурм. Тільки того хай ваша світлість не забуває, що майор—син мого господаря.

Президент. Я пощаджу його, Вурме.

Вурм. І що послуга здихатись небажаної невістки варта...

Президент... Варта того, щоб тобі висватати бажану жінку? Згода й на це, Вурме.

Вурм (уклонився, задоволений). Вічно ваш, ясний пане. (Хоче йти).

Президент. Я багато тобі довірив, Вурме. (Загрозово). Коли ти розпускатимеш язика...

Вурм (сміється). То ви, ваша світлість, покажете сфальшовані мною підписи. (Пішов).

Президент. То ти в мене в долоні. Я держу тебе за твої власні шахрайства, як жука на ниточці.

Камердинер (увійшов). Гофмаршал фон Кальб.

Президент. Дуже до речі. Попроси завітати.

(Камердинер пішов).

ШОСТА СЦЕНА

Гофмаршал фон Кальб у багатому, але без смаку зробленому двірському костюмі, з камергерським ключем, двома годинниками, шпагою, капелюхом „chapeau bas“ і зачісаний „à la herisson“ (іжачком). Він кидається з екстатичним криком до президента, і від нього іде дух пахоців аж поза партер.

Гофмаршал (обіймає президента). А, доброго ранку, дорогоцінний мій. Як спалося? Як спочивалося? Ви вибачте, що я так пізно маю честь — нагальні справи: меню обіду, візитні картки, — аранжмент¹⁾ компанії на сьогоднішню прогулянку саннями, — і тоді я ж мусив бути при вставанні його величності і доповідати про стан погоди.

Президент. Так, маршале, там, ясно, без вас не могли обійтися.

Гофмаршал. Крім усього того, шельма-кравець примусив мене чекати.

Президент. А проте, ви в повнім блиску?

Гофмаршал. То ще не все. Сьогодні одна біда другу наганяє. Послухайте тільки.

Президент (неуважно). Не може бути.

Гофмаршал. От послухайте тільки. Не встиг

---

¹⁾ „Влаштування“. Гофмаршал говорить покаліченою французькою мовою. На ті часи фр. мова була модна при дворах.

я вийти з карети, як жеребці злякались, почали бити й хвиस्कати, так що мені — прошу вибачення — великим брудом так і забрьохало панталони. Що робити? Благаю вас, уявіть себе в моєму становищі, бароне. Стою. Уже пізно. Я маю поспіти на ранішній прийом до його величності. Боже правий! Я думаю. Що мені спадає на думку? Я удаю неприємного. Мене на руках вносять у карету. Я — кар'єром додому — міняю убрання — їду назад, — що ви скажете? І поспіваю перший у вітальню, — що ви скажете?

Президент. Розкішний приклад людської геніальності. Але слухайте, Кальбе, ви вже розмовляли з герцогом?

Гофмаршал. Двадцять хвилин з половиною.

Президент. Оце так! І ви знаєте, без сумніву, про важливу новину?

Гофмаршал (подумавши, серйозно). Сьогодні на його величності були бобри кольору мерд д'уа¹⁾?

Президент. Невже? Але я маю іншу новину для вас, гофмаршале. Що леді Мілфорд буде пані майоршею фон Вальтер, — це для вас не новина?

Гофмаршал. Подумайте! І це все вже вирішено?

Президент. І підписано, маршале, — і ви мене дуже зобов'яжете, коли негайно підете туди, приготуйте леді до візиту Фердинанда і сповістите про його рішення в усій резиденції²⁾.

Гофмаршал (захоплено). О з тисячю радощів, дорогоцінний мій. Що може бути для мене приємнішого? Лечу. Зараз же. Прощайте, за чверть години це знатиме все місто. (Витанцьовує з кімнати).

Президент (услід маршалові). А ще кажуть, що ці створіння ні на що не годяться. Тепер мій Фердинанд мусить схотіти — або все місто збрехало. (Дзвонить — з'явився Вурм). Мій син хай зайде. (Вурм пішов, президент походжає по кімнаті замислений).

---

1) Кольору гусячого кагу.

2) Столиці.

СЬОМА СЦЕНА

Фердінанд. Ті самі. Вурм, що зараз же виходить

Фердінанд. Ви наказували, шановний батьку...

Президент. На жаль, я мушу наказувати, щоб колись пишатись своїм сином. Залиш нас самих, Вурме. Фердінанде, я останнім часом придивляюся до тебе і не бачу більше тієї юнацької ширості і одвертості, яку я так любив. Чудна якась туга затьмарює твоє обличчя. Ти тікаєш від мене, ти тікаєш від твоєї компанії. Зле! Твоєму вікові скорше можна вибачити десять гулянок, ніж один похмурий день. Покинь це мені, любий сину. Дай мені працювати над твоїм щастям. І думай тільки про те, щоб не йти всупереч моїм планам. Підійди, обійми мене, Фердінанде.

Фердінанд. Ви сьогодні дуже милостиві, батьку мій.

Президент. Сьогодні, хитрун ти, та й це сьогодні з прикрою гримасою. (Серйозно). Фердінанде! Заради кого я ступив на небезпечну стежку до герцогового серця? Заради кого я навіки розлучився зі своєю совістю й богом? Чуєш, Фердінанде, я розмовляю із своїм сином, — для кого я приготував місце, скинувши свого попередника? Справа, що тим кривавіше вривається в мою душу, чим краще я ховаю від очей світу ножа. Слухай. Скажи мені, Фердінанде, заради кого я все це зробив?

Фердінанд (одсахнувся зі страхом). Але ж не за для мене, батьку? На мене ж не повинен пасти кривавий відблиск цього злочину? Клянусь усемогутнім богом, краще було зовсім не родитися, ніж стати за привід для такого злочинства.

Президент. Що таке? Що саме? Але я не зважатиму на це слово, породжене запамороченою романами головою. Фердінанде, я стримуватиму себе, непоштивий сину. Отака, значить, мені подяка за безсонні ночі, за скорпіони моєї совісті? На мене паде відповідальність, на мене прокляття й громи судді? Ти дістаєш своє щастя через другі руки, — злочин не пристає до спадщини.

Фердінанд (підіймає праву руку вгору). Я урочисто цим зрікаюся від спадщини, що нагадує мені про батька-злочинця.

Президент. Слухай, молодий чоловіче, не дражуй мене. Коли було б по твоєму, ти плазував би все життя своє в смітті.

Фердінанд. Але все таки краще, батьку, ніж плазувати навколо трона.

Президент (стримав гнів). Гм... Треба тебе силоміць тягти до твого ж щастя. Там, де десятеро інших з мукою лізуть і не можуть вибратися нагору, тебе підносять сонного на руках. На дванадцятому році ти вже юнкер. У двадцять — майор. Я цього домігся в герцога. Ти скинеш уніформу і вступиш до міністерства. Герцог щось говорив про таємного радника — посольство — надзвичайну кар'єру. Розкішна перспектива відкривається перед тобою, — вторована путь до околиць трону, до самого трону, коли вважати, що влада цінніша від своїх зовнішніх ознак. Це тебе не захоплює?

Фердінанд. Бо мої поняття про велич і щастя не зовсім такі, як ваші. Ваше щастя проявляється найчастіше в чийійсь загибелі. Заздрість, страх, прокляття, — це траурні дзеркала, в які зазирає величність владаря; сльози, прокльони, одчай — це жахлива страва, призначена для цих ніби щасливців, вони устають від цієї страви п'яні і так, хилитаючись, ідуть до трона всевишнього. Мій ідеал щастя скромно замикається сам у собі. У моїм серці поховані всі мої бажання.

Президент. Майстерно! Неперевершено! Розкішно. За тридцять років перша лекція? Шкода тільки, що моя п'ятидесятилітня голова вже занадто туга вчитись. Але, щоб не марнувати такий талант, я тобі дам когось, з ким ти можеш щодня робити справи в цім красномовнім безумстві. Ти мусиш — ти мусиш сьогодні рішитись — взяти собі жінку.

Фердінанд (одсахнувся). Батьку!

Президент. Не треба компліментів — я послав леді Мілфорд картку від твого імени. Ти будеш лас-

кавий, не гаючи часу, піти туди й сказати, що ти її наречений.

Фердінанд (нестримано). Як не знати одного з найганебніших імен у герцогстві. Але мабуть я показуюсь смішним, батьку, що я беру жарти всерйоз. Чи ви хотіли б бути батьком мерзотному синові, що оженився з привілейованою куртизанкою¹⁾?

Президент. Більше того. Я сам би сватався до неї, коли б вона схотіла піти за п'ятидесятилітнього. Чи ти схотів би бути сином мерзотному батькові?

Фердінанд. Ні, як бог живий.

Президент. Дерзота, сиону мій, яку я прощаю за оригінальність.

Фердінанд. Прошу вас, батьку, не примушуйте мене зректися вас.

Президент. Хлопче! Чи ти сказився! Який розумний чоловік не схотів би мати честь ділитися цим із своїм владарем?

Фердінанд. Ви для мене загадка, батьку. Чесно! Ви звете це честю — ділитися з владарем там, де він сам плазує між людьми?

Президент (регоче).

Фердінанд. Ви можете сміятись — і я на це не зважатиму, батьку. З яким почуттям я дивитимусь на чесного ремісника, який принаймні сам володіє тілом своєї жінки. З якими очима вийду перед світ — перед герцога. Перед саму ту куртизанку, що змиватиме тавро свого сорому моєю честю.

Президент. Де ти навчився таке верзти, хлопче?

Фердінанд. Заклинаю вас небом і землею, батьку. Викидаючи на смітник свого сина, ви не можете собі зажити стільки щастя, скільки йому завдаєте лиха. Я віддам вам своє життя, коли це допоможе вашій кар'єрі. Я дістав це життя від вас, я не вагатимусь ні хвилинок — пожертвувати його для вашого зростання. Моя честь, батьку! Коли ви в мене її відберете, то тоді було непростимим шахрайством дару-

вати мені життя, і я мушу проклясти батька, як брудну сваху.

Президент (ласкаво, ляскаючи його по плечі). Браво, любий сину! Тепер я бачу, що ти справжній чоловік і гідний найкращої жінки в герцогстві. Ти її матимеш — ще сьогодні опівдні ти заручишся з графинею фон Остгейм.

Фердінанд (знову стурбований). Чи в цю годину мені судилося бути розтоптаним на смерть!

Президент (кидаючи на нього з боку оком). Проти цього, я сподіваюсь, твоя честь не протестуватиме?

Фердінанд. Ні, батьку. Фредеріка фон Остгейм могла б зробити щасливим кожного. (Сам до себе в крайній безпорадності). Що його злоба залишила цілого в серці, те добиває його добрість.

Президент (не спускаючи з нього ока). Я чекаю на твою подяку, Фердінанде.

Фердінанд (кинувся до нього і палко стиснув йому руку). Батьку! Ваша добрість запалює мені душу. Батьку! Я палко дякую вам за ваше щире бажання — ваш вибір бездоганний, — але я не можу, — я не маю права, — я не можу кохати графинею.

Президент (одступив на один крок). Галло! Оце я спіймав молодчика. Він пішов у цю пастку, хитрий лицемір. Отже, не честь не дозволяла заручитися з леді, — справа була не в особі, — справа була в шлюбі, якого ти уникаєш.

Фердінанд (стоїть спочатку, як скам'янілий, потім схопився і хоче втекти).

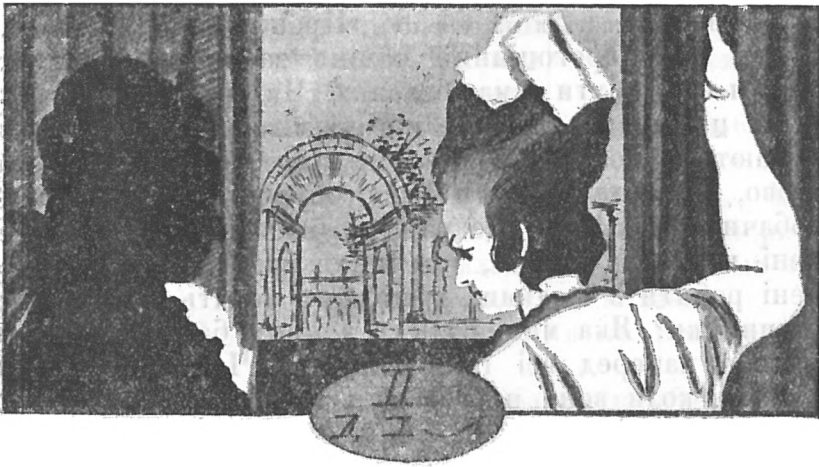
Президент. Куди? Стій! Це так ти мене шануєш? (Майор повертається назад). Леді сповістили, що ти прийдеш. Герцог має моє слово. Місто й двір про це знають. Коли ти мене зробиш брехуном, хлопче, — перед герцогом, перед леді, перед двором, перед містом — зробиш мене брехуном, чуєш, хлопче, чи коли я дізнаюся про деякі історіїки... Стій! Галло! З чого це ти раптом зблід?

Фердінанд (білий, як сніг, тремтить). Як? Що? Нічого, батьку!

Президент (втопивши в нього страшний погляд). 31

А коли щось є... І коли я знайду сліди, звідки йде цей опір... — А-а, хлопче, сама підозра доводить мене до сказу. Іди в сю ж мить! Парад починається. Ти будеш у леді, як тільки дадуть пароль. Коли я вийду, *тремтітиме все герцогство. Подивімося, чи мене подужає мій затятий синаш.* (Пішов, тоді знову повернувся). Хлопче, кажу тобі, ти будеш там, або тікай від мого гніву. (Пішов).

Фердінанд (збудився від глухого скам'яніння). Він пішов. Це був голос батька. Так, я піду до неї — я хочу піти, — я їй скажу дещо, я покажу їй дзеркало, щоб вона подивилася, яка вона є. Негідна! І коли ти й після того будеш домагатися моєї руки, — перед лицем усієї шляхти, всього війська і всього народу — підпережися всією пихою своєї Англії — я зречуся тебе — я, німецький юнак! (Поспішно вийшов).

ПЕРША СЦЕНА

Зал у палаці леді Мілфорд. Праворуч стоїть канапа, ліворуч клавікорди. Леді Мілфорд у вільному, але чарівному неглиже¹⁾: волосся її ще не завите, сидить перед клавікордами і фантазує. Камеристка Софія відходить від вікна

Софія. Офіцери розходяться. Парад скінчився, але я не бачу ніякого Вальтера.

Леді (дуже непокоїно встає і проходиться по залу)
Я не знаю, що сьогодні зі мною, Софіє. Ніколи ще такого не було... Так, значить, ти його не бачила? Правда, йому нема чого поспішати. Немов злочин тяжить на моїх грудях. Піди, Софіє, — нехай мені приготують найдикішого жеребця, що є в стайні. Я хочу на свободу! Бачити людей і синє небо. Я хочу в галопі забути свою тугу.

Софія. Коли ви себе неважно почуваете, міледі, то скличте асамблею²⁾ тут. Хай герцог тут вечеряє, або звелить поставити перед софою ломберні³⁾ столи. Я б не журилася, коли б до моїх послуг був герцог і цілий двір.

¹⁾ Негліже — раніше вбрання — не для гостей.

²⁾ Асамблея — придворний бал.

³⁾ Для гри в карти.

Леді (кидається на канапу). Прошу, пощади мене. Я дам тобі дорогоцінний камінь за кожну годину, коли я можу бути сама, без них. Чи мені пооббивати стіни цими людьми? Це погані мізерні людиці, вони жахаються, коли почують від мене тепле, сердечне слово, роззявляють роти і настобурчують вуха, ніби побачили примару. Це раби лялькового дроту, яким мені керувати легше, ніж шити чи вишивати. Що мені робити з людьми, душі яких ходять, як пісочні годинники? Яка мені радість з ними балакати, коли я знаю наперед всі їхні відповіді? Чи сперечатися з ними, коли вони не наважуються заперечити мені! Геть із ними! Не цікаво тамувати коня, який навіть не кусає удила. (Підходить до вікна).

Софія. Але сам герцог інакший, леді. Найкрасивіший чоловік, найпалкіший кохавець, найдотепніша голова в усій країні.

Леді (повертається назад). Бо це його країна. І тільки ціле герцогство може вибачити мою поведінку. Ти кажеш — мені заздрять? Бідна я. Жаліти мене треба. Це правда, він може талісманом своєї величі задовольнити кожне бажання мого серця. Він ставить на стіл найдорогоцінніше, що є в Індії. Він створює рай у пустелі, велить джерелам своєї країни пишними фонтанами бити з землі, він може витратити плоть і кров своїх підданців у феєрверках... Але чи може він своєму серцеві наказати битися вогнем і полум'ям до іншого палкого і вогненного серця? Чи може він свій засохлий мозок запалити єдиним прекрасним почуттям? І що мені з тисячі шляхетних почуттів, коли я примушена тільки задовольняти чужу похитливість?

Софія (дивиться на неї здивовано). З якого часу я служу вам, міледі?

Леді. Бо ти тільки сьогодні зо мною познайомилась? Це правда, люба Софіє. Я продала герцогові свою честь. Але серце моє залишилось вільне — серце, люба моя, що може бути варте справжнього чоловіка, — над яким отруйне дихання двору без сліду майнуло, як над дзеркалом. Повір мені, люба, що я

давно вже покінчила б з усім цим, коли б тільки могла примусити своє честолюбство — віддати першість якійсь іншій дамі при дворі.

Софія. І таке серце підкорилося честолюбству!

Леді (жваво). Воно вже помстилося. Тепер уже помстилося, Софіє. (Красномовно кладе руку Софії на плече). Ми, жінки, можемо вибирати тільки між пануванням і рабством, але найвища насолода влади ніщо, коли ми не можемо бути невірлицями того, кого кохаємо.

Софія. Це істина, міледі, яку я не сподівалась почути від вас.

Леді. А чому так, Софіє? Хіба ти не бачила по тій капризній легковажності, по цьому дикому розгулові, що вони мусіли тільки заглушити палкіші бажання в моїх грудях?

Софія (здивовано одступила).

Леді (жвавіше). Задовольни їх! Дай мені чоловіка, про якого я думаю, якого обожнюю, якого я мушу мати, Софіє, або вмерти! (Розтаючи). Хай його уста мені скажуть, що сльози любові дужче блищать у наших очах, ніж бриланти в нашому волоссі... (Вогняно). Я кину герцогові його кохання, його герцогство під ноги, я втечу з цим чоловіком, втечу в найдальшу пустелю світу.

Софія (злякано дивиться на неї). Боже, що ви робите, що з вами, леді?

Леді (стурбовано). Ти зблідла. Може я забагато сказала? О, ти не зловживатимеш моїм довір'ям — слухай далі. Слухай про все.

Софія (боязко оглядається навколо). Я боюсь, міледі. Я боюсь, боюсь. Я не хочу більше слухати.

Леді. Це одруження з майором. І ти, і всі думаєте, що це двірська інтрига. Софіє, не червоній, не соромся мене. Це діло — моєї любові!

Софія. Боже! Я наче це передчувала.

Леді. Всі вони обдурені, Софіє. Слабохарактерний герцог, хитрий царедворець Вальтер, дурний гофмаршал. Кожен з них присягнеться, що цей шлюб є найміцніший засіб врятувати мене для герцога, ще міцніше укріпити наш союз. Ні, для того, щоб його

навіки порвати, щоб навіки зламати ці ганебні кайдани. Піддурені брехуни. Їх перехитрила слаба жінщина! Ви самі приведете мені мого коханця. Тільки цього я й хотіла. Коли він буде мій, коли він буде мій, — тоді навіки прощай, огидна пишното!

ДРУГА СЦЕНА

Старий камердинер герцога, що приніс скриньку з коштовним камінням. Ті самі

Камердинер. Його світлість герцог уклоняються міледі і посилають вам ці бриланти на вінчання: їх оце привезено з Венеції.

Леді (одкрила скриньку і дивиться злякано). Слухайте, що герцог заплатив за ці камені?

Камердинер (похмуро). Вони не коштують йому ні шага.

Леді. Що? Ти сказився? Нічого? (Вона відійшла од його на один крок). Але ти дивишся на мене так, ніби хочеш пронизати мене своїм поглядом — нічого не коштують його ці неоціненні камені?

Камердинер. Учора сім тисяч земляків послано до Америки — ними заплачено за все! ¹⁾

Леді (раптом поклала скриньку і швидко переходить по залу, після паузи—до камердинера). Чоловіче, що з тобою — здається, ти плачеш?

Камердинер (витер собі очі, страшним голосом, тремтить усім тілом). Коштовне каміння таке, як оце, — два мої сини теж між ними.

Леді (відвернулася, тремтить, схопивши його за руку). Але нікого не силувано?

Камердинер (страшно сміється). О, боже! Ні, — самі добровільці! Правда, кілька сміливих хлопців вийшли перед фронт і спитали в полковника, почім герцог продає людей у кормигу. Але наш найясніший господар велів вивести всі полки маршем на

¹⁾ Деякі німецькі князі того часу продавали своїх солдатів Англії. Англіїці посилали їх придушувати повстання колоністів в Америці.

площу і постріляти балакунів. Ми чули, як бахкали рушниці, ми бачили, як мозок бризкав на землю, і вся армія гукала: Ура, в Америку!

Леді (упала знеможена на канапу). Боже, боже! А я нічого не знала. Я нічого не думала.

Камердинер. Так, ясна пані. Через те ж вас і повезено з герцогом на ведмежі лови саме, коли барабан бив виступати. Варто було вам подивитись те видовище, як громові барабани сповістили нас, що вже пора; сироти, ридаючи, випроводжували батьків, і от, збожеволівши, мати бігла настромити свою дитину на багнети; і от наречену одганяли від нареченого шаблями і ми, сивобороді, стояли мовчки, і кинули вслід нашим синам костури. І над усім цим громовий барабан, щоб бог не чув наших молитов.

Леді (встає сильно зворушена). Геть із цим камінням! Воно запалює пекельне полум'я в моїх грудях. (Тихіше до камердинера). Заспокойся, бідний старий. Вони повернуться, вони побачать рідну землю.

Камердинер (тепло). Про те знає бог. Вони повернуться. Ще коло брами вони спинялись і гукали: «Хай бог боронить вас, жінки і діти. Хай живе герцог! На страшному суді ми побачимось».

Леді (ходить нервово взад і вперед). Жахливо, неймовірно, мені казали, що я обсушила всі сльози в цій країні. Страшно, страшно розкриваються мені очі. Іди! Скажи твоєму господареві — я особисто йому подякую. (Камердинер хоче іти, вона кинула свого гаманця йому у капелюх). А це візьми за те, що ти сказав правду.

Камердинер (зневажливо кинув гаманця на стіл). Покладіть це до решти. (Пішов).

Леді (здивовано дивиться йому вслід). Софіє, наздожени його, спитай його ім'я. Його сини повернуться до нього! (Софія пішла, леді задумано походить по залу. Пауза. До Софії, що повернулась). Здається, недавно був поговор, що пожежа спалила місто біля кордону, і чотириста сімей zostалися без хат. (Вона подзвонила).

Софія. Як ви про це згадали! Це так. І більшість цих сердег служать тепер своїм кредиторам,

як раби, або гинуть у шахтах герцогських срібних промислів.

Слуга (прийшов). Який буде наказ, міледі?

Леді (дає йому скриньку). Щоб це негайно однести в банк. Нехай це зараз же ліквідують і гроші розподілять між тими чотирмастами погорілих.

Софія. Міледі, здумайтеся, чим ви ризикуєте.

Леді. Чи ти хочеш, щоб я носила в волоссі прокляття своєї країни? Чи ти хочеш, щоб мене гнітив жах цієї крові? Иди, Софіє, краще носити фальшиве каміння у волоссі і свідомість доброго вчинку в серці.

Софія. Але таке каміння! Хіба ви не могли вибрати гірше? Ні, справді, міледі, не треба було цього робити!

Леді. Дурна дівчино, за це скоро буде для мене більше бриліантів і перлів, ніж десять королів мають у своїх діадемах, і кращих!

Слуга (повернувся). Майор фон Вальтер.

Софія (підбігла до леді). Ви зблідли!

Леді. Перший чоловік, якого я боюся. Софіє... Едуард, скажи, що я нездужаю. Стривай! В якому він настрої? Він сміється? Що він каже? О, Софіє, правда ж, я виглядаю погано?

Софія. Прошу вас, леді...

Слуга. Накажете не приймати?

Леді (завикуючись). Я рада його бачити. (Слуга вийшов). Скажи, Софіє, що мені йому сказати, як мені його зустріти? Я зацікавлена. Він сміятиметься з моєї слабості—він—я передчуваю щось... Ти будеш зі мною, Софіє. Зостанься. Але ні. Иди! Ні, зостанься.

Майор іде з передпокою.

Софія. Візьміть себе в руки, він уже тут.

ТРЕТЯ СЦЕНА

Фердінанд фон Вальтер. Ті самі

38 Фердінанд (коротко вклонився). Коли я вам у чомусь заважаю, шановна пані...

Леді (помітно хвилюючись). Ні в чому важливому, пане майоре.

Фердінанд. Я прийшов з наказу мого батька.

Леді. Я всім йому зобов'язана.

Фердінанд. І я мушу вам доповісти, що ми одружуємось. Таке доручення мого батька.

Леді (зблідла і тремтить). Не вашого серця?

Фердінанд. Міністри і свахи про це не питаються.

Леді (злякана до того, що не знаходить слів). А ви самі, ви нічого не маєте додати?

Фердінанд (кидає оком на камеристку). Ще дуже багато, міледі.

Леді (киває Софії, та виходить). Дозвольте запропонувати вам цю канапу.

Фердінанд. Моя мова буде коротка, міледі.

Леді. Ну?

Фердінанд. Я чоловік з незаплямованою честю...

Леді. Якого я вмю шанувати.

Фердінанд. Дворянин...

Леді. Якому немає рівного у герцогстві.

Фердінанд. І офіцер...

Леді (компліментуючи). Ви сказали про якості, властиві також іншим. Чому ви замовчуєте інші, в яких вам немає рівного?

Фердінанд (льодовим тоном). Тут вони мені не потрібні.

Леді (з чимраз більшим острахом). Але для чого мені ця передмова?

Фердінанд (поволі і виразно). Щоб честь моя могла заступитись, якщо ви схочете присилувати мою руку.

Леді (спалахнула). Що це, пане майоре?

Фердінанд (спокійно). Це мова мого серця — мого герба — і цієї шпаги.

Леді. Цю шпагу дав вам герцог.

Фердінанд. Держава дала мені її рукою герцога. Серце дала мені природа, а герб — півтисячі років.

Леді. Ім'я герцога...

Фердінанд (запальним тоном). Хіба герцог може порушувати закони людства, чи карбувати вчинки, як він карбує свої гривеники? Сам він не вищий від честі. Він тільки може заткнути їй уста золотом. Він може накинути герцогську мантию на свій сором. Прошу вас — ні слова про це, міледі. Мова не про чийсь плани, чи предків, чи про цю шпагу, чи про те, що подумає світ. Я готовий все це розтоптати ногами, коли тільки ви мене переконаєте, що нагорода не ганебніша від жертви.

Леді (з боєм, відсахнувшись від нього). Пане майоре, на це я не заслужила.

Фердінанд (взяв її руку). Простіть мені. Ми розмовляємо тут без свідків. Та сама причина, що вас і мене сьогодні вперше і востаннє звела до купи, дає мені право, примушує мене не ховати від вас мого найглибшого почуття. Я можу зрозуміти, міледі, що така прекрасна і розумна дама кинулась під ноги герцогові, який може оцінити в ній тільки тіло, — я можу це зрозуміти. Бо ця дама не соромиться сама пропонувати чоловікові своє серце.

Леді (дивиться йому просто в вічі). Кажіть до кінця.

Фердінанд. Ви називаєте себе британкою. Дозвольте мені, — я не можу повірити, що ви британка. Вільна дочка найвільнішого народу під небом, — який занадто гордий, щоб кадити чужій доблесті, — не могла б продатися чужій розпусті. Не може бути, щоб ви були британка, або серце цієї британки настільки мале, наскільки велика і горда кров Британії¹⁾.

Леді. Ви скінчили?

Фердінанд. Можна було б сказати, що це жіноча пиха — пристрасть — темперамент — воля до насолоди. Уже бувало, що чеснота жила довше, ніж честь. Уже багатохто, з ганьбою ступивши на цю путь, згодом дивував світ своєю шляхетністю і підносив це ганебне ремесло прекрасними вчинками.

---

¹⁾ Для Шіллера, що жив в умовах тодішньої Німеччини, під кормою диких деспотів-феодалів, що сам багато стерпів від них наруги, Англія — в ті часи найпередовіша країна — здавалася ідеалом демократії.

Але звідки ж цей жахливий гніт над землею, якого зроду не було раніше? І все це в ім'я герцогства? Я скінчив.

Леді (з тихою величчю). Це вперше, Вальтер, що до мене так говорять, і ви єдиний чоловік, якому я на це даю відповідь. Я ціную вас за те, що ви відкидаєте мою руку. Я прощаю вам те, що ви тавруєте моє серце. Але я не вірю, що у вас це серйозно. Що ви накидаєте мені нещастя країни, за це хай простить вам всемогутній бог, що колись судитиме мене, і вас, і герцога. Але ви зачепили в мені мою національність, і на це дасть відповідь моя отчизна.

Фердінанд (спершися на шпагу). Я слухаю.

Леді. Ви почувете те, чого я ще нікому не довіряла і ніколи не довірю. Я не та авантюристка, Вальтер, за яку ви мене вважаєте. Я могла б говорити пишні слова, що я княжого роду, з родини нещасливого Томаса Норфолка, що пав жертвою за Шотландську Марію¹). Мого батька, першого камергера короля, обвинувачено, що він мав злочинні зв'язки з Францією, засуджено вироком парламенту і скарано на голову. Всі наші маєтки перейшли до держави. Нас самих вигнано з Шотландії. Моя мати вмерла в день страти отця. Я — чотирнадцятилітня дівчина, — утекла до Німеччини із своєю нянькою, з скринькою коштовностей і з цим фамільним хрестом, який моя мати, умираючи, одягла мені на шию.

Фердінанд (замислився і співчутливіше дивиться на леді).

Леді (чимраз зворушливіше). Хвора, без імени, без захисту і без грошей — чужоземна сирота, приїхала я в Гамбург. Я нічого не знала — тільки трішки французької мови, трішки вишивання і клавікорд. Але тим краще я зміла їсти на золоті й сріблі, спати під шовковою ковдрою, одним поглядом посилати десять слуг і відповідати на компліменти вели-

---

¹) Марія Стюарт, королева шотландська, яку звеліла скарати, як свою суперницю, англійська королева Єлизавета.

ких людей. Шість років я вже проплакала — остання брошка пішла за водою, моя нянька умерла — тоді доля привела вашого герцога в Гамбург. Я саме гуляла берегом Ельби, дивилася в ріку і міркувала, чи глибша вона за моє лихо. Герцог побачив мене, переслідував мене, знайшов, де я живу, впав до моїх ніг і присягнувся, що він мене кохає. (Вона спинилась, тоді далі плачущим голосом). Усі образи мого щасливого дитинства збудилися тепер у рожевому сьйві. Безпорадне майбутнє глянуло на мене, як чорна могила — серце моє прагнуло серця — і я впала йому в обійми. (Кинулась геть від нього). Тепер засудуйте мене.

Ф е р д і н а н д (дуже схвилюваний біжить за нею і затримує її). Леді, о, боже, що я чую, що я зробив?! Тепер тільки я бачу всю глибіню свою злочину. Ви не можете мені простити.

Л е д і (повернулась і силкується взяти себе в руки). Слухайте далі. Герцог переміг мою недосвідчену юність, але кров Норфолка в мені збунтувалась: я сама зроду герцогиня — тепер за коханку в герцога. Гордість змагалася з долею в моїй душі, коли герцог мене привів сюди і враз перед моїми очима стала найжахливіша картина. Сластилюбство сильних, немов несита гієна, що жадібно шукає собі людей на поживу. Страшно вони лютували в цій країні — розлучали нареченого з нареченою, — розривали навіть божественний зв'язок шлюбу — кидали в болото тихе щастя родини. Я стала поміж ягням і тигром, взяла з нього урочисту присягу в годину похоті, і цей жах мусів припинитись.

Ф е р д і н а н д (бігає по залу, майже в одчай). Ні слова більше, міледі, ні слова!

Л е д і. Але за цим невеселим часом прийшов ще сумніший. Двір і гарем переповнилися італійською покиддю. Услесливі парижанки залицялися до страшного скіпетра, і народ сходив кров'ю під їхніми капризами. Але й для них настав день. Я дожила до того, що побачила їх усіх під своїми ногами, бо я краще, ніж вони, вміла кокетувати. Я керувала

ЛЕДИ МИЛФОРД

тираном, коли він пристрасно охлявав у моїх обіймах. Твоя батьківщина, Вальтер, уперше відчула дотик людської руки і довірливо схилилась до моїх грудей. (Пауза. Вона гаряче дивиться на нього). Вальтер, я одмикала тюрми, розривала смертні присуди і скоротила не одну жажну вічність на галерах. У незагойні рани я хоч подекуди вливала цілющий бальзам. Могутних злочинців примушувала їсти землю і пропашу невинність рятувала подекуди улесливою сльозою. Ах, юначе, як солодко це мені було, як гордо могло моє серце відкидати протести мого княжого народження. І от прийшов чоловік, єдиний, що міг мене за це винагородити — чоловік, якого моя нещасна доля можливо створила, щоб віддячити мені за мої страждання, — чоловік, якого я вже обіймаю у своїх мріях з палкою пристрасстю...

Ф е р д і н а н д (втручається, схвилюваний вкрай). Забагато! Забагато! Це проти умови, леді. Ви мушили очиститись від обвинувачення, а натомість робите з мене злочинця. Пощадіть! Я заклинаю вас. Пощадіть моє серце, яке розривають сором і пекуче каяття.

Л е д і (затримала його руку). Тепер або ніколи. Я довго і героїчно змагалась, але тепер ти мусиш відчути вагу моїх слів. (Нижнім голосом). Слухай, Вальтер, коли нещасна, яку непереможно, всесильно тягне до тебе, пригорнеться до тебе, серцем, повним палкої невичерпної любові, — Вальтер, — і ти знову вимовиш холодне слово «честь», — коли ця нещасна — пригнічена почуттям свого сорому, — замучена розпустою — героїчно піднесена голосом чесноти — отак — впадає йому в обійми (вона обіймає його урочисто і благально), врятована тобою, хоче вернутись через тебе до всевишнього, або (одвертаючи від нього лице, глухим тремтливим голосом) розлучена з тобою, слухаючи жахний голос одчаю, знов кинеється у ще глибшу безодню розпусти!

Ф е р д і н а н д (вириваючись від неї, з страшною бідою). Ні, великий боже, я не можу це витримати, —

леді, я мушу — земля і небо тяжать наді мною, — я мушу признатись вам, леді.

Леді (одсахнувшись від нього). Не тепер. Не тепер, ім'ям усього святого! Не в цю жакливу мить, коли моє пошматоване серце кривавиться тисяччу ран. Хай це буде життя чи смерть — я не можу, я не хочу цього слухати.

Фердінанд. Ні. Ні. Ви мусите. Те, що я вам зараз скажу, зменшить мою провину і трошки спокуює те, що сталося. Я не знав вас, леді, — я чекав — я хотів, щоб ви були достойні моєї зневаги. Твердо вирішивши образити вас і заслужити вашу ненависть, я прийшов сюди. Нам обом краще було б, коли б це мені пощастило. (Він замовк, тоді тихіше і не-сміливіше). Я кохаю, міледі, — кохаю бюргерську дівчину — Луїзу Міллер — дочку такого собі музикуса. (Леді зблідла і відвернулась від нього, він говорить далі жвавіше). Я знаю, на що я йду, та коли розум примушує мовчати мою пристрасть, то тим голосніше промовляє моя повинність. Я сам винний. Я сам розірвав золотий спокій її юності, — заколисував її серце надіями і віддав його на поталу бурхливим страстям. Ви нагадуєте мені мій стан, — мій рід, принципи мого батька, але я кохаю, — моя надія злітає тим вище, чим глибша протилежність між природою і умовностями. Побачимо, хто переможе — мода, чи людяність! (Леді тим часом відійшла у самий край кімнати і затулила обличчя руками, він іде туди за нею). Ви мені хочете щось сказати, міледі?

Леді (з виразом муки). Нічого, пане фон Вальтер. Тільки те, що ви губите себе і мене, і ще третю.

Фердінанд. Ще третю?

Леді. Ми не можемо бути з вами щасливими. Але ми падемо жертвою поспішливості вашого батька. Ніколи не буде моїм серце чоловіка, який віддав мені свою руку, присилюваний до цього.

Фердінанд. Присилюваний, леді? Присилюваний віддав? Значить, все таки віддав? Невже ви могли б узяти руку без серця? Відняти в дівчини

чоловіка, що заступає їй цілий світ. Відняти у чоловіка дівчину, яка заступає йому цілий світ. Ви, міледі, хвилину тому горда британка, ви можете це?

Леді. Бо я мушу! (Серйозно і сильно). Моя пристрасть, Вальтер, уступає моїй ніжності до вас. Але моя честь цього не може — наше одружіння у всіх на устах. Всі очі, всі стріли зневаги скеровані на мене. Скандал неминучий, якщо підданець герцога мене зречеться. Виправляйте це із своїм батьком, обороняйтесь, як можете. Я пускаю в хід усі засоби (Вона швидко виходить. Майор стоїть у безмовній заціпені-лості, потім вибігає в бічні двері).

ЧЕТВЕРТА СЦЕНА

Кімната у музиканта. Міллер. Жінка Міллера,—Луїза виходить.

Міллер (покvapливо вбігає). Я ж казав!

Луїза (злякано до нього). Що, тату? Що?

Міллер (бігає немов скажений, по кімнаті). Мою парадну одержу сюди! Швидше — я мушу його попередити, — і білу сорочку з манжетами! Так я й думав.

Луїза. Заради бога, що таке?

Жінка. У чім справа? Що сталось?

Міллер (шпурляє свій парик). Швидше оце до парикмахера! У чім справа? (Стрибнув перед дзеркалом). І борода в мене знов виросла на палець! У чім справа? У чім справа, стерво таке! А те, що розперезалися всі чорти, і хай тебе поб'є громом!

Жінка. Дивись. І зараз же все на мене.

Міллер. На тебе. Так. На тебе, довгоязика по-мийнице! А на кого ж іще? Сьогодні вранці ти із твоїм диявольським юнкером, — я ж таки казав це одразу, — Вурм усе виплескав!

Жінка. А що там! Звідки ти знаєш?

Міллер. Звідки я знаю? Он — попід дверима никає міністерський посланець і питається скрипаля.

Луїза. Це смерть моя.

Міллер. І ти ще туди із своїми небеснобла- 47

китними очима. (Сміється злісно). Правду говориться, що кому диявол знесе яйце в хаті, у того народжується гарненька дочка. Тепер усе викрито.

Жінка. Та звідки ти взяв, що це про Луїзу? Може тебе викликають до герцога? Може ти потрібний для оркестру?

Міллер (хапається за палицю). Щоб тебе побило сірчанним градом. Оркестр! У тім оркестрі ти, свахо проклятуша, будеш скиглити дискантом, а мій синій зад буде за контрабаса. (Упав у крісло знеможений). Милосердний боже!

Луїза (бліда, як смерть, опустилась). Мати! Батьку! Чому мені так страшно?

Міллер (знову підхопивсь із стільця). Але хай мені тільки повернеться ота чорнильна душа! Хай повернеться! Чи на тім чи на цім світі, коли я йому не розмолочу в кашу тіло і голову, не спишу йому на шкурі всі десять заповідей, і сім прохань з отченаша, і всі книги Моїсея і пророків, так що ще на страшному суді буде видно синці на тілі!

Жінка. Так. Лайся і гуркочи. Цим ти допоможеш справі. Пособи, святий боже, де тепер дітись. Де знайти порадку? Що робити? Батько, Міллер, кажи ж! (Біжить, скиглячи, через кімнату).

Міллер. Негайно біжи до міністра. Я перший говоритиму, я сам про це розкажу. Ти знала це раніш від мене. Ти могла мені натякнути. Дівку можна було ще намовити. Ще був би час! Так ні ж, там щось давалося змахлювати, щось ти хотіла підчепити! Тепер думай про свою зводницьку шкуру, їжте, бачили очі, що купували. Я заберуз собою дочку і марш через кордон.

П'ЯТА СЦЕНА

Фердінанд фон Вальтер вдерся зляканий і захеканий у кімнату.
Ті самі

Фердінанд: Мій батько був тут?

Луїза (злякано схопилась). Його батько, всемілостивий боже!

Жінка (сплеснула долоньями). Президент! Ми пропали!

Міллер (регоче злісно). Слава богу, слава богу. Тепер маєте!

Фердінанд (поспішив до Луїзи і міцно її обійняв). Ти моя, ні небо, ні пекло нас не розлучать.

Луїза. Мені не жити! Кажу далі, ти вимовив страшне ім'я. Твій батько?

Фердінанд. Нічого, нічого. Все минулося, я знов маю тебе, ти знов мене маєш. О, дай мені набратись духу коло твого серця. Це була страшна година.

Луїза. Яка? Ти вбиваєш мене.

Фердінанд (відступив і дивиться на неї красномовно). Година, Луїзо, де чужа постать врутилася між моїм серцем і тобою. Демон кохання зблідло перед совістю. Де моя Луїза перестала бути всім на світі для свого Фердінанда.

Луїза (затуливши обличчя, упала на крісло).

Фердінанд (швидко йде до неї, спинився мовчки перед нею, потім знову відійшов, сильно схвилюваний). Ні, ніколи, неможливо, леді. Забагато вимагаєте. Я не можу пожертвувати тобі цю невинність. Леді, подивись сюди, подивись сюди, чорний батьку! Я мусив би задушити цього ангола, я мусив би поселити пекло в цих небесних грудях! (Рішучо іде до неї). Взяв її за руку і підняв з крісла). Не падай духом, мила! Ти перемогла, і я вийшов переможцем з найстрашнішого бою.

Луїза. Ні, ні, не ховай від мене нічого. Скажи мені той жахливий присуд. Ти назвав свого батька! Ти назвав леді. Смертельний страх обіймає мене. Кажуть, що вона має вийти заміж?

Фердінанд (приголомшений унав до ніг Луїзи). За мене, нещасна!

Луїза (після паузи, тихим тремтливим голосом, жахливо спокійно). Ну, чого ж я лякаюсь? Отой старий чоловік часто мені казав про це. А я не хотіла вірити. (Пауза, потім вона кинулась батькові в обійми, плаче). Батьку! Ось твоя дочка. Прости, батьку. Дитина не винна, що сон був такий прекрасний. А так страшно збудитись...

Міллер. Луїзо, Луїзо! О, боже! Вона не в собі, моя дочка, моя рідна дитина,—прокляття ловеласові! Прокляття бабі, що їх зводила!

Жінка (кидається ридуючи до Луїзи). Чи я заслужила на це, доню? Прости вам боже за це, бароне. Що вам зробило це ягня, що ви її душите?

Фердінанд (схопився на ноги, рішуче). Але я розіб'ю інтриги. Я зламаю залізні кайдани забобонів! (Він хоче йти).

Луїза (тремтячи, устала з крісла, іде за ним). Зостанься, зостанься, куди ти йдеш? Батьку, мати! У цей страшний час він нас покидає.

Жінка (поспішила за ним, чіпляється за нього). Президент прийде сюди, він знущатиметься з нашої дитини, знущатиметься з нас, пане фон Вальтер, а ви покидаєте нас.

Міллер (сміється лютим сміхом). Покидає нас, звичайно, чому ж ні? Вона ж йому віддала все! (Схопивши однією рукою майора, а другою Луїзу). Повагом, пане, путь з моєї хати лежить через неї! Підожди, поки прийде твій батько, коли ти не шахрай. Розкажи йому, як ти вкрався в її серце, дурисвіте, або, клянусь богом! (Пхнувши до нього дочку, дико). Ти попередку роздавиш оцю злочасну комаху, що її погубило кохання до тебе.

Фердінанд (повернувся назад і походжає, глибоко замислившись). Правда, сила президента велика. Батьківське право—велике слово, злочинство може схватися в його рукаві! Він може далеко дійти з цим,—далеко. Але до краю може довести тільки кохання. Луїзо, вклади свою руку в мою. (Схопив її руку). Я не покину тебе, поки живий. Та мить, що розлучить ці дві руки, розірве також і нитку між мною і життям.

Луїза. Я боюсь. Не дивись на мене. Твої губи тремтять, твої очі страшно горять.

Фердінанд. Ні, Луїзо, не тремти. Це божевілья промовляє моїми вустами. Це коштовний подарунок неба. Це—здатність рішитись. Я кохаю тебе, Луїзо. Ти будеш моя, Луїзо. Тепер до мого батька! (Він швидко виходить, наштовхнувся на президента).

ШОСТА СЦЕНА

Президент у супроводі слуг. Ті самі

Президент (увиходячи). От він.

Всі (переляк)

Фердінанд (одступив на кілька кроків). У домі невинності!

Президент ... Де син навчиться слухняності до батька.

Фердінанд. Покиньте нас!

Президент (перебив його. До Міллера). Це ви — батько?

Міллер. Міський музикус Міллер.

Президент (до жінки). Це ви — мати?

Жінка. Ах, так, мати.

Фердінанд (до Міллера). Батьку, відведіть свою дочку, бо вона знепритомніє.

Президент. Зайві ніжності! Я її оживлю! (До Луїзи). Як давно ви знайомі з моїм сином,—сином президента.

Луїза. Я не питалася, чий він син. Фердінанд фон Вальтер відвідує мене з листопада місяця.

Фердінанд. Обожаю її.

Президент. Чи мали ви обіцянку?

Фердінанд. Найурочистішу в світі. Дві хвилини тому!

Президент (гнівню до свого сина). Тобі буде сказано, коли ти будеш оповідати про свої дурощі. (До Луїзи). Я чекаю на відповідь.

Луїза. Він поклявся, що кохає.

Фердінанд. І він додержить.

Президент. Чи я мушу наказувати, щоб ти мовчав? Ви прийняли його присягу?

Луїза (ніжно). Я відповідала йому тим самим.

Фердінанд (твердим голосом). Ми заручені.

Президент. Я накажу викинути це ехо за двері! (Злісно до Луїзи). Але він щоразу платив вам готівкою?

Луїза (уважно). Це запитання я не зовсім розумію.

Президент (з їдучим сміхом). Не розумієте? Що ж,

я хотів сказати тільки... Адже кожне ремесство має, як кажуть, золоте дно... Я гадаю, що й ви ж не дурно віддавали свою прихильність... Чи може ви задовольнялися самим фактом? Як?

Фердінанд (немов скажений). Що це таке?

Луїза (до майора з гідністю і гнівом). Пане фон Вальтер, тепер ви вільні.

Фердінанд. Батьку! Чесноту треба поважати і в лахмітті.

Президент (сміється голосніше). Веселенька теорія! Батько має поважати повію, що подобається його синові.

Луїза (упала). Сили небесні!

Фердінанд (одночасно з Луїзою, замахуючись шпагою на президента, але швидко опускаючи її) Батьку! Ви один раз дали мені життя—ми квити. (Ховаючи шпагу). Зобов'язання дитячої любові розірване.

Міллер (що перед тим боязко стояв осторонь, виходить наперед; то скрегоче зубами, то труситься від страху)... Ваша ясновельможність. Дитина—це батьків продукт!—Вибачте на слові. Хто лає дитину шкапою, той б'є батька в око. А знаєте, око за око! Така в нас такса! Вибачте на слові!

Жінка. Поможи ж, боже, спасителю мій. Тепер ще й старий сказився. На нашій голові це все окошиться.

Президент (що слухав це неуважно). Уже й свахи заворушилися. Ми зараз побалакаємо, свахо!

Міллер. Вибачте на слові, я звуся Міллер, коли ви хочете вислухати адажіо¹⁾,—зводнями я не займаюся. Покищо такого діла вистачає при дворі, і нам, бюргерам, не до цього, вибачте на слові.

Жінка. Ради бога, чоловіче. Ти погубиш жінку й дитину.

Фердінанд. Батьку, ви граєте тут роль таку, в якій вам слід було б обійтися без свідків.

Міллер (підходить до нього сміливіше). Сказати вам німецькою мовою, щоб було ясно, вибачте на слові!

¹⁾ Музичний термін—повільно.

Ваша ясновельможність керує й панує в країні, але це моя хата. Мої найкращі компліменти, коли я звернувся до вас з проханням, але брутального гостя я викидаю за двері! — Вибачте на слові.

Президент (зблід, люто). Що? Що таке? (Наступає на нього).

Міллер (поволі одступає). Це тільки така моя думка, пане, вибачте на слові.

Президент (ввесь спалахнув). А, волоцюго! У в'язницю приведе тебе твоя думка. Геть! Хай покличуть судового виконавця. (Деякі з його супроводу виходять, президент гасає розлючений по кімнаті). Батька в тюрму! До ганебного стовпа матір і дочку повію! Правосуддя дасть силу моєму гнівові. За цю ганьбу я страшно помщуся. Отака наволоч буде руйнувати мої плани і нацькувати батька на сина. А, прокляття! Я втішу свою ненависть вашою загибінню. Все кодро: батька, матір і дочку я принесу в жертву моїй помсті.

Фердінанд (спокійно і стійко став між ними). О, ні. Не бійтеся! Я тут! (До президента з покірністю). Не поспішайте, батьку мій! Коли ви самі себе любите — без насильства! Ще є одне місце в моєму серці, де ще в пошані слово «батько»! Не добивайтесь до цього місця.

Президент. Негіднику, мовчи! Не доводь мене до краю!

Міллер (очуняв із глухого забуття). Доглядай своєї дитини, жінко. Я біжу до герцога. Той котолуп, це бог мені підказує, ще навчиться в мене грати на флейту. Він од мене не втече у герцога! (Хоче йти).

Президент. У герцога, ти сказав? Чи ти забув, що я той поріг, через який ти мушиш перестрибнути, щоб не зломити собі в'язи? У герцога, дурню! Спробуй це, коли ти серед живих мертвий будеш лежати у льоху за три поверхи під землею вночі, у пеклі, куди не доходять ні звук, ні промінь. Бряжчи тоді кайданам! і скигли: — «Мене покарали безневинно!»

СЬОМА СЦЕНА

Поліцаї. Ті самі

Фердінанд (біжить до Луїзи, яка напівмертва впала йому на руки). Луїзо! Поможіть! Рятуйте! Вона зомліла з жаху!

Міллер (бере свою палицю, надів капелюха й приготувався до нападу).

Жінка (падає на коліна перед президентом).

Президент (до поліцаїв, відкриваючи свій орден). Арештуйте ім'ям герцога! Геть від повії, хлопче! Зомліла чи не зомліла, — коли їй одягнуть залізний нашийник, її вже розбудять камінням.

Жінка. Ваша ясновельможність! Згляньтесь! Згляньтесь!

Міллер (рвонув жінку вгору, підіймаючи її). Уклоняйся богові, стара шльондро, а не шахраям! Раз уже мені однаково в тюрму!..

Президент (закусив губу). Ти можеш не вгадати, волоцюго! Ще є вільні шибениці. (До поліцаїв). Чи мені треба казати двічі?

Поліцаї (наступають на Луїзу).

Фердінанд (станув перед нею, люто). Що вам тут треба? (Він одстібнув шпагу вкупі з піхвою і обороняється нею). Спробуй її торкнуть, хто не найняв судові на розбиття свій череп. (До президента). Пощадіть самі себе! Не доводьте мене до краю, батьку.

Президент (загрозливо до поліцаїв). Коли ви хочете їсти свій хліб, боягузи...

Поліцаї (знов наступають на Луїзу).

Фердінанд. Бог і пекло! Я кажу — назад! Ще раз: пощадіть самі себе, батьку! Не доводьте мене до краю!

Президент (не володіє собою, до поліцаїв). Така ваша служба, падлюки?

Поліцаї (беруться моторніше).

Фердінанд. Коли без цього не можна (втяг шпагу і поранив кількох поліцаїв), то прости мені, справедливосте!

Президент (гнівню). Я спробую, чи мене торк-

неться ця шпага? (Сам схопив Луїзу, підсмикнув її вгору, передав одному з поліцаїв).

Фердінанд (сміється прикро). Батьку, батьку! Ви робите страшний пасквіль¹⁾ на природу! Виходить, вона так погано розуміється на людях, що робить з прекрасних катів плохеньких міністрів.

Президент (до поліцаїв). Геть із нею!

Фердінанд. Батьку, вона стоятиме коло ганебного стовпа, але поруч майора — сина президента. Чи ви ще настоюєте на цьому?

Президент. Тим кумедніша буде картина! Геть!

Фердінанд. Батьку, я кину свою офіцерську шпагу на дівчину. Чи ви ще настоюєте на цьому?

Президент. Портупея від шпаги звикне стояти з тобою коло ганебного стовпа. Ідьте! Ідьте! Я не міняю наказу!

Фердінанд (одіпхнув поліцаєв, схопив Луїзу, намірився на неї лезом). Батьку! Перед тим, як ви знеславите мою дружину, я її вб'ю. Чи ви ще настоюєте на цьому?

Президент. Убий, коли твоя шпага ще гостра.

Фердінанд (випустив Луїзу і дивиться вгору страшними очима). Ти, небо, будеш мені за свідка! Я спробував усі людські засоби, я мушу вдатися до сатанинських! Ведіть її до стовпа. Тим часом (до президента, кричить йому в ухо) я розповім у резиденції історію про те, як стають президентом! (Пішов).

Президент (як уражений громом). Що це? Фердінанд! Пустіть її! (Побіг услід за майором).

---

¹⁾ Пасквіль — глузливий твір, часто клеветницький.

ПЕРША СЦЕНА

Зал у президента. Входять президент і секретар Вурм

Президент. Кепська справа.

Вурм. Як я й боявся, шановний пане. Насильство тільки озлоблює мрійника, але не може його перекопати.

Президент. Я дуже покладався на цей спосіб. Я міркував так: коли зганьбити дівчину, то він, як офіцер, мусить зректись її.

Вурм. Прекрасно. Але треба ж було таки зганьбити її!

Президент. Проте, коли я тепер спокійно обмірковую все — надаремне я дав себе залякати. Він усе одно не насміє би здійснити цю загрозу.

Вурм. Не треба так думати. Для розпаленої пристрасті немає меж. Вона здатна на неймовірне глумство. Ви сказали, що пан майор завжди був незадоволений з вашого урядування. Я цьому вірю. Принципи, які він виніс з академії, здаються мені неправильними. Нащо ті фантастичні мрії про великодушність і особисту шляхетність отут при дворі, де найпотрібніше уміння в слушний час, у спритний спосіб бути то малим, то великим. Він занадто молодий і палкий, щоб уподобати повільну, криву путь інтриг,

і його може розворушити тільки щось велике й рисковане.

Президент (кисло). Але до чого в нашій справі ці велемудрі зауваження?

Вурм. Вони покажуть вашій світлості на рану, а може й на лікувальні засоби. Людину з таким характером — якщо дозволите, — аж ніяк не слід робити собі ні довіреним, ні ворогом. Він гидує засобами, які вас піднесли. Можливо, що тільки синовня пошана сковувала йому досі язика. Дайте йому змогу позбутися тієї пошани, ображаючи його почуття, дайте йому зрозуміти, що ви йому не ніжний отець, і от у ньому запанує почуття своєї повинності перед батьківщиною. Сама вже чудернацька фантазія принести таку незвичайну жертву може його так загартувати, що він наважиться звалити свого батька.

Президент. Вурме, Вурме! Ти ставиш мене перед жахливою безоднею.

Вурм. Я відведу вас від неї, шановний пане! Дозвольте мені говорити відверто.

Президент (сів). Як засудженому — до засудженого.

Вурм. Отже, вибачте — ви зробилися президентом через гнучку дипломатичність — чому ви не вживаєте її в справах батьківських? Я згадую, з якою ширістю ви тоді намовили вашого попередника на партію в пікет¹⁾ і цілу ніч обмивали дружною чаркою бургундського, а отієї ж самої ночі мусила вибухнути грандіозна міна, що висадила в повітря того добродія.

— Чому ви показали своєму синові, хто його ворог? Аж ніяк йому не треба було знати, що я знаю про його любовні справи. Вам треба було підкопуватись під роман з боку дівчини і не втрачати любов вашого сина. Ви мусили б чинити, як мудрий генерал, що не б'є ворога в лоб, а розкладає його військо.

Президент. Як же треба було це робити?

Вурм. Зовсім просто — та й зараз не всі карти

---

¹⁾ Гра в карти.

бито. Забудьте на час, що ви батько. Не змагайтеся з пристрастю, яка тільки зростає від опору. Дозвольте мені в полум'ї цієї самої пристрасті виплекати шашіль, що її підточить.

Президент. Цікаво.

Вурм. Я так розумію барометр цієї душі: пан майор ще страшніший у своїй ревності, ніж у коханні. Киньте на дівчину підозру. Все одно — ймовірно чи ні. Одного грана хмелю вистачить, щоб збунтувати всю цю брагу.

Президент. Але де взяти цей гран?

Вурм. От у цім уся справа. Передусім, шановний пане, поясніть мені — наскільки важить для вас відмова майорова — у якій мірі вам конче потрібно закінчити роман з бюргеркою і оженити майора з леді Мілфорд?

Президент. Чи ти можеш ще питати, Вурме! Ввесь мій вплив під загрозою, коли провалиться шлюб з леді, а коли я не присилую майора — я ризикую своєю головою.

Вурм (весело). Отже, зробіть пастку, вислухайте. Обплутаймо пана майора хитрощами. А проти дівчини вживемо всю нашу владу. Продиктуймо їй любовного листа до третьої особи і вміло підкиньмо цього листа майорові.

Президент. Божевільна вигадка. Ніби вона схоче підписати свій смертний вирок.

Вурм. Вона муситиме, коли ви мені доручите цю справу. Я знаю її добре серце з усіх боків. У неї тільки два вразливі місця — її батько та майор. Останнього ми не вживатимемо, але тим більше ми використаємо музиканта.

Президент. Як, наприклад?

Вурм. Після того, що ваша світлість мені розповіли про сцену в його домі, — буде дуже легко загрожувати йому смертною карою. Особа фаворита і держателя печаті є деякою мірою тінь самої його величності, — ображати цю особу значить нападати на саму величність. Принаймні я беруся таким обвинуваченням прогнати того бідолаха через вушко голки.

Президент. Але — серйозної справи вчиняти не можна!

Вурм. Безперечно, ні — лише настільки, щоб загнати всю родину на слизке. Ми, отже, тишком-нишком заарештуємо музиканта, — щоб посилити вражіння, можна забрати й матір, — будемо говорити про негайне слідство, ешафот, вічне ув'язнення і зробимо лист дочки єдиною умовою визволення.

Президент. Добре. Добре. Я розумію.

Вурм. Вона любить свого батька — пристрасно, сказав би я. Небезпека для його життя — принаймні для волі — докори совісті, що вона в цьому винна — неможливість з'єднатися з майором — зрештою запаморочення її, яке я беру на себе, — це справа вірна — вона потрапить у пастку.

Президент. Але мій син. Чи він не пронохає про це одразу? Чи він не оскаженіє ще більше?

Вурм. Про це я подбаю, шановний пане. Батька й матір випустять тільки тоді, як вони складуть урочисту присягу мовчати про все і стверджувати брехню.

Президент. Присягу? Що таке присяга, дурню?

Вурм. У нас — ніщо, шановний пане. Але в цієї породи людей — то все. Бачите тепер, як ми цим маніром дійдемо мети, — дівчина втратить майорове кохання і репутацію невинності. Батько й мати візьмуть на два тони нижче і щерть розм'якшені пригодами такого сорту ще й сприймуть за благодію, коли я своєю рукою відновлю репутацію їхньої дочки.

Президент (сміється, киваючи головою). Ти переконав мене, шахраю. Мереживо диявольськи тонке. Учень переплюнув свого вчителя. Тепер тільки питання — до кого має бути той лист? Чию тіль ми накинемо на неї?

Вурм. Когось такого, хто в залежності від поведінки вашого сина або все втратить, або все виграє.

Президент (поміркувавши). Я знаю тільки гоф-маршала.

Вурм (знижав плечима). Коли б я був Луїза Міллер, — він не дуже був би мені до смаку.

Президент. А чому ж ні? Чудово. Близкучий гардероб¹⁾, атмосфера о-де-міль флер і бізаму²⁾ — за кожне дурне слово пригорщ дукатів, — все це не могло б хіба купити прихильність бюргерської дівки. Друже мій, ревність не така гостроока. Я посилаю по маршала! (Подзвонив).

Вурм. Поки ваша світлість подбаєте про це й про арешт скрипаля, я піду й добуду згаданого любовного листа.

Президент (підійшов до бюрка). Якого ти даси мені перечитати, як тільки він буде готовий! (Вурм пішов. Президент сів писати; прийшов камердинер: він устав і дає йому папір). Цей наказ на арешт треба негайно віддати слідству, — другий з вас попрохає до мене гофмаршала!

Камердинер. Шановний пан допіру приїхали.

Президент. Тим краще, — але там, щоб чинили обачно, скажете, щоб не було бунту.

Камердинер. Так точно, ваша світлість.

Президент. Ясно? Абсолютно тихо!

Камердинер. Так точно, ваша світлість! (Пішов)

ДРУГА СЦЕНА

Гофмаршал (дуже поквапливо). Тільки en passant³⁾, любий друже. Як живете? Як ся маєте? Сьогодні ввечері велика опера Дідо — найкращий феєрверк — ціле місто палає. Ви ж теж будете дивитись, як воно палатиме? А? Що?

Президент. У мене досить є феєрверків у моїм власнім домі, що можуть мене самого висадити в повітря. Ви дуже до речі тут, маршале, щоб мені зарадити, допомогти в одній справі, яка нас обох просуне або, навпаки, знищить упень. Сідайте.

---

¹⁾ Тобто одежа.

²⁾ „Вода тисячі квітів“ і „бізам“ — пахощі.

³⁾ Мимохідь.

ГОФМАРШАЛ

Гофмаршал. Не лякайте мене, любий мій!

Президент. Я сказав—просуне або знищить упень. Ви знаєте мій проєкт щодо майора і леді. Ви розумієте також, наскільки конечно було фіксувати наше щастя. Все може зірватися, Кальбе. Мій Фердинанд не хоче.

Гофмаршал. Не хоче?.. Не хоче?.. Я про це вже набалакав у цілому місті. Мар'яж¹⁾ у кожного на вустах.

Президент. Ви можете тепер бути брехуном перед ділим містом. Він кохає іншу.

Гофмаршал. Жартуєте! Хіба це перепона?

Президент. У цього зятятого—непереборна.

Гофмаршал. Щоб він був настільки ненормальний, щоб відкинути свою фортюн?²⁾ А? Що?

Президент. Спитайте його і послушайте, що він скаже.

Гофмаршал. Але, мон дьє³⁾... Що ж він може сказати?

Президент. Що він викаже на цілий світ той злочин, яким ми піднеслися,—що він розкаже про наші фальшовані листи й розписки,—що він нас обох видасть катові—от що він скаже.

Гофмаршал. Чи ви не сказались?

Президент. Це й він сказав. Він уже був нагодився це робити,—я ледве одмовив його, принизившись перед ним до землі. Що ви на це скажете?

Гофмаршал (баранячий вираз на лиці). Мій розум не працює.

Президент. Це ще могло б уладнатися. Але мої шпиги мені донесли, що обершенк⁴⁾ фон Бок лагодиться сватати леді.

Гофмаршал. Я божеволію. Хто, сказали ви? Фон Бок? Чи знаєте ви, що ми з ним вороги на смерть? Чи ви знаєте також, чому?

Президент. Уперше чую.

---

1) Шлюб.

2) Долю, фортуна.

3) Боже мій.

4) Обершенк—двірський ранг—«головний виночерпій».

Гофмаршал. Хороший мій! Ви почувте і не знатимете де дітись. Якщо ви ще згадуєте двірський бал— уже тому минає двадцять перший рік,— ви знаєте, як танцювали англійську кадрили, коли ото ще графові фон Меершаум накапало з люстри воском на доміно¹⁾). Ах, боже, звичайно ж, ви це пригадуєте.

Президент. Хто б міг це забути?

Гофмаршал. Бачите. Тут принцеса Амалія саме загубила підв'язку в запалі танців. Всі, ясне діло— в страшній тривозі—фон Бок і я,—ми були обоє ще камер-юнкери,— ми повзаємо по всім редутнім залах, шукаючи підв'язку. Нарешті я її побачив—фон Бок це примітив—фон Бок туди—вириває її в мене з рук—і, прошу вас,—приносить її принцесі і таким чином украв у мене комплімент. Що ви на це скажете?

Президент. Жахливо!

Гофмаршал. Украв у мене комплімент. Я мало не зомліваю. Я й не гадав, що може бути таке лукавство. Нарешті, я збираюся з духом, наближаюсь до її величності і кажу: Вельможна пані! Фон Бок такий щасливий, що передав вашій високості підв'язку, але той, хто перший побачив підв'язку, сам із собою має від того нагороду і мовчить.

Президент. Bravo, маршал! Бравіссімо!

Гофмаршал. І мовчить. Але я цього не забуду фон Бокові аж до страшного суду—підлий, улесливий плазун. І цього ще мало. Коли ми водночас упали на підв'язку, фон Бок витер мені з правого боку зачіски всю пудру і для мене пропав увесь бал.

Президент. Оцей чоловік оженився з Мілфорд і буде першою людиною при дворі!

Гофмаршал. Ви стромляєте мені ножа в серце. Буде! Буде! Чому він буде? Чому це конечно?

Президент. Бо мій Фердінанд не хоче, а більше ніхто не об'являється.

Гофмаршал. Але, невже ви не знаєте якогось засоба, щоб переконати майора? Хоч химерного, хоч

одчайного засоба. Нема такого на світі, чого б я одцурався, аби спекатись проклятого фон Бока.

Президент. Я знаю тільки один — і той залежить від вас.

Гофмаршал. Від мене? А що то є?

Президент. Посварити майора з його милюю.

Гофмаршал. Посварити? Як ви це думаєте? І як я можу це зробити?

Президент. Ми виграємо справу, коли кинемо на дівчину підозру.

Гофмаршал. В тім, що вона краде, чи як ви гадаєте?

Президент. Та ні ж. Хіба б він цьому повірив! Що вона крутить ще з другим.

Гофмаршал. А цей другий?

Президент. Це мусили б бути ви, бароне.

Гофмаршал. Я? Тобто я? Вона шляхетна?

Президент. Для чого це? Що за думка! Дочка музиканта!

Гофмаршал. Отже, міщанка! Це не вийде! А? Що?

Президент. Що не вийде? Дурниці верзете. Кому на світі спаде на думку питатися в пари рум'яних шок родовідних паперів.

Гофмаршал. Але здумайтеся, я — одружений чоловік! І моя репутація при дворі!

Президент. Це справа інша. Вибачте. Я цього не знав, що ви більше важите на бездоганну моральність, ніж на вплив. Не будемо говорити про це.

Гофмаршал. Не перебільшуйте, бароне. Я не те мав на увазі...

Президент (зирнувши). Ні. Ні. Ви маєте цілковиту рацію. Мені теж уже набридло. Я не хочу далі тягти лямку. Фон Бока я привітаю з міністерським рангом. Світ широкий. Я прохатиму герцога про відставку.

Гофмаршал. А я? Вам добре балакати, вам. Ви маєте освіту. Але я, — мон дьє, — що таке я, коли мене його високість звільнить?

Президент. Учорашній каламбур. Торішня мода.

Гофмаршал. Заклинаю вас, дорогий, золотенький. Убийте цю думку. Я на все готовий!

Президент. Погоджуєтесь дати ваше ім'я для рандеву ¹⁾, яке вам запропонує ця сама Луїза Міллер.

Гофмаршал. Клянусь богом. Я даю.

Президент. І десь упустили того листа, щоб він потрапив під руки майорові.

Гофмаршал. Пар екзампль ²⁾, на параді я його ніби ненароком викину разом із носовичком.

Президент. І фігуруватимете в ролі її коханця перед майором.

Гофмаршал. Мор де ма ві ³⁾. Я його вмию. Я цьому нахабі одіб'ю апетит до моїх амурих справ.

Президент. Отак добре. Лист іще сьогодні буде написаний. Ви ще перед вечером мусите зайти, взяти його і умовитись зі мною про вашу роль.

Гофмаршал. Як тільки я одбуду шістнадцять візитів, найважливіших візитів. Вибачте, отже, коли я зараз утечу без вашого дозволу.

Президент (дзвонить). Я покладаюсь на вашу хитрість, маршале.

Гофмаршал. А, мон дє. Ви ж мене знаєте. (Гукає з ходу).

ТРЕТЯ СЦЕНА

Президент і Вурм

Вурм. Скриналя і його жінку щасливо й без шесту заарештовано і посаджено. Волієте, ваша ясно-вельможність, прочитати листа?

Президент (прочитавши). Розкішно! Розкішно! (Секретареві). Маршал також кльонув. Від такої отрути може загноїтись найздоровіше серце. Нум, тепер із пропозиціями до батька, а тоді по гарячому до доньки! (Виходять на різні боки).

---

¹⁾ Побачення любовне.

²⁾ Наприклад.

³⁾ Вигук „Смерть життя мого“.

ЧЕТВЕРТА СЦЕНА

Кімната в квартирі Міллера. Луїза і Фердінанд

Луїза. Я прошу тебе, перестань. я вже не вірю в щасливі дні. Всі мої надії умерли.

Фердінанд. Але мої піднеслися. Батько мій роздратований. Мій батько націлятиме в нас з усіх гармат. Він примусить мене не бути його сином. Я вже не почуваю синівської до нього повинності. Одчай і гнів вирвуть у мене чорну таємницю його кар'єри. Син віддасть батька катові до рук. Це найбільша небезпека, — а найбільша небезпека потрібна там, де любов має наважитись на одчайний стрибок. Чуєш, Луїзо — думка, велика, смілива, як моя пристрасть, приходять мені в душу. Ти, Луїзо, і я, і любов. Хіба ж у цім колі не лежить усе небо? Чи тобі треба ще щось четверте?

Луїза. Годі! Мовчи! Я блідну від того, що ти хочеш сказати.

Фердінанд. Якщо ми вже не правимо нічого від світу, нащо просити його ухвали? Для чого ризикувати там, де нічого не можна виграти, а програти — все. Хіба ці очі не так само блищатимуть, коли одзеркаляться в Рейні, або в Ельбі, або в Балтиці. Моя батьківщина — там, де мене кохає моя Луїза; слід твоєї ноги в пісках пустелі мені цікавіший, ніж собор на моїй отчизні. Чи ми будемо тужити за розкішню городів? Де б ми не були, Луїзо, сходитиме сонце і заходитиме, — видовище, перед яким бліднуть найпишніші вигадки мистецтва. Ніч відкриє перед нами темне тремтіння, мінливий місяць проповідуватиме нам каяття і величні сузір'я відкриють нам інші світи. Чи ми вичерпаємо колись розмови кохання? Одна усмішка моєї Луїзи — тема для тисячоліть, і ось життя устигне все скінчитись, поки я вспію дослідити до кінця цю твою сльозу.

Луїза. І в тебе нема іншої повинності, крім твоєї любові?

Фердінанд (обійнявши її). Твій спокій — моя найсвятіша повинність.

Луїза (дуже серйозно). То замовчи і покинь мене. Я маю батька, в якого нічого нема, крім цієї єдиної дочки, — і йому завтра буде шістдесят — а він не мине президентової помсти.

Фердінанд (швидко перепиняє). Він піде з нами. Отже, не переч більше, любов. Я піду, переведу свої коштовні речі на гроші, візьму гроші ім'ям батька. Дозволено грабувати грабіжника, а хіба ж його гроші не кривавий скарб отчизни. Точно о першій годині опівночі тут під'їде повіз. Ви сядете в нього. Ми втечемо.

Луїза. А прокляття твого батька за нами? Те прокляття, нерозсудливий ти, яке навіть убивцям справджується, яке нас утікачів немилосердно, як привид, гонитиме від моря й до моря. Ні, коханий! Коли тільки через злочин я можу не втратити тебе, то я ще маю сили досить, щоб тебе втратити.

Фердінанд (стоїть нерухомий, похмурий). Справді?

Луїза. Утратити. О, — без краю жорстока ця думка, — досить жахлива, щоб скрушити безсмертний дух і згасити вогневі рум'янці радості. Фердінанде! Тебе втратити. Проте. Втратити можна тільки те, що мав, а серце твоє належить твоєму станові. Моє бажання було святотатством, і в жахові я зрікаюсь його.

Фердінанд (обличчя перекривлене, кусає нижню губу). Зрікаєшся його...

Луїза. Ні. Подивись мені в вічі, любий Вальтер. Не скрегочи так зубами. Підійди. Я оживлю своїм прикладом твою мужність, що хоче вмерти. Нехай я буду героїнею цього моменту: батькові подарую втікача-сина — і одмовлюсь від союзу, що зламав би рамці бюргерського світу і поруїнував би вічний загальний лад. Я — злочинниця — в грудях моїх жили зухвалі, нерозумні бажання. Моє лихо — хай буде мені карою; то полиш мені тепер хоч солодку улесливу оману, що це була — моя жертва. Невже ти не дозволиш мені цієї насолоди?

Фердінанд (що був тим часом несвідомо взяв скрипку і пробував вигравати. Тепер він порвав струни, розстроїв інструмент об підлогу і вголос засміявся).

Луїза. Вальтер! Боже! Що це? Візьми себе в руки. Зараз треба себе стримати — це година розставання. У тебе є серце, любий Вальтер. Я знаю його, тепле, як життя, твоє кохання і не має меж, як безко-нечність! Подаруй його шляхетній і достойній — вона не задритиме найщасливішим з свого роду. (Стримуючи сльози). Мене ти більше не побачиш — чванна, обдурена дівчина нехай виплаче своє лихо в самотних стінах, — ніхто не зважатиме на її сльози. Порожнє й мертве моє майбутнє — та подеколи я нюхатиму зів'ялий букет минулого. (Подаючи йому тремтливу руку, відвернувшись). Прощайте, пане фон Вальтер.

Фердінанд (схопився з свого закам'яніння). Я ті-каю, Луїзо. Ти справді не хочеш тікати зі мною?

Луїза (сіла вглиб кімнати, затулила лице обома руками). Моя повинність звеляє мені залишитись і терпіти.

Фердінанд. Гадюко, ти брешеш. Тебе прив'я-зує щось інше!

Луїза (тоном найглибшого страждання). Залишайтеся при цій думці, — вона може трохи полегшить вам лихо.

Фердінанд. Холодна повинність — у відповідь на палке кохання. Це мене має обдурити ця байка? Якийсь коханець тебе зв'язує, і лихо тобі й йому, якщо справдиться моя підозра! (Швидко пішов).

П'ЯТА СЦЕНА

Луїза сама. Вона ще якусь часинку нерухомо мовчки лежить у кріслі, потім устає, виходить наперед і боязко озирається

Луїза. Де мої батьки? Тато обіцяв повернутися за кілька хвилин, а вже минуло п'ять повних страш-них годин. Коли з ними щось... що зі мною? Чому мені так тяжко дихати? (Тепер у кімнату ввійшов Вурм і стоїть, вона його не помічає). — Це нічого, — це просто жахлива ілюзія роз'ятреної крові, — як душа нап'ється жаху, то око бачить примари в кожному кутку.

ШОСТА СЦЕНА

Луїза і секретар Вурм

Вурм (підходить ближче). Добривечір, мамзель.

Луїза. Боже! Хто там говорить? (Вона повернулася, побачила секретаря і злякано відступила). Жах! жах! Моє передчуття справдилося, біда! (До секретаря з зневажливим поглядом). Чи не шукаєте ви президента? Його вже тут немає.

Вурм. Мамзель, я шукаю вас.

Луїза. То я маю дивуватись, що ви не пішли на базарний майдан.

Вурм. Чому саме туди?

Луїза. Вивести свою наречену з позорища...

Вурм. Мамзель Міллер, — у вас фальшива підозра...

Луїза (стримала відповідь). Чим можу служити?

Вурм. Я прийшов, присланий вашим батьком.

Луїза (стурбовано). Від мого батька? Де він?

Вурм. Там, де йому не до вподоби.

Луїза. Ради бога, швидше, я передчуваю лихо! Де мій батько?

Вурм. У башті, коли ви хочете знати.

Луїза (дивиться до неба). І це ще! І це! У башті! Чому в башті?

Вурм. З наказу герцога.

Луїза. Герцога?

Вурм. Який за образу величності в особі його заступника...

Луїза. Що? Що? О, всемогутний боже!

Вурм. Рішив покарати з особливою суворістю.

Луїза. Цього ще не ставало. Цього... Правда, правда, моє серце мало крім майора ще щось любе, чим не можна було нехтувати. Образа величності! Небесне провидіння! Рятуй, о, рятуй мою віру, вона падає, гине. А Фердинанд?

Вурм. Вибирає або леді Мілфорд, або прокляття її злидні.

Луїза. Жахливий вибір! І все ж — усе ж він щасливий. Він не може втратити батька. Хоча — не

мати батька теж жакливо. Мого батька за образу величності... — моєму милому — леді, або прокляття й злидні — справді, чудно! Досконала мерзота теж є досконалість! Досконалість! Ні, для цього ще чогось не вистачає, — де моя мати?

Вурм. У в'язниці.

Луїза (з болісним усміхом). Тепер усе довершено. Довершено і — отже я вільна. Скинуто з мене всі повинності і сльози, й радощі, — скинуто обережність. Вона мені тепер непотрібна. (Страшне мовчання). Може, в вас іще є новина? Кажіть. Тепер я можу вислухати вас.

Вурм. Що вже сталося, ви знаєте.

Луїза. Але що ще буде? (Знов пауза — вона оглядає секретаря зверху донизу). Бідний чоловік. Ти практикуєш ремесло, при якому ти не можеш бути щасливий. Робити людей нещасливими, — само по собі жакливо, але в скільки разів жакніше — сповіщати їх про це, — співати їм цю пісню, пісню сича і дивитись, як скривавлене серце здригається на залізнім спису доконечності! Небо, вбережи мене. І хоча б тобі за кожду краплю сліз, яку ти викликаєш, платили тонну золота — я не хотіла б бути на твоєму місці. Що може ще статись?

Вурм. Я не знаю.

Луїза. Ви не хочете знати? Ця чорна новина боїться гомону слів, але в гробовій тиші вашого лица я бачу примару її. Що ще буде? Ви сказали допіру, що герцог рішив покарати якнайсуворіше. Що ви звете найсуворішим?

Вурм. Не розпитуйтесь.

Луїза. Чуєш, чоловіче! Ти вчився в катів. Де ж ти міг інде навчитись отак поволі-поволі підіймати сталь до тремтливих грудей і дражнити живе серце, не завдаючи удару! Яка доля чекає мого батька? У тому, що ти кажеш, сміючись, я чую смерть, — що ж є в тому, що ти скажеш усерйоз? Кажи! Хай я сприйму одразу весь смертельний груз. Що чекає мого батька?

Вурм. Суд на життя і смерть.

Луїза. (стійко), То я дякую вам! (Вона спішно побігла в бічну кімнату).

Вурм (стоїть уражений). В чім справа? Невже ця дура хоче... чорт... Вона ж не... Треба бігти за нею — я відповідаю за її життя. (Лагодиться йти за нею).

Луїза (повернувшись, у плаші). Вибачте, секретарю. Я замикаю кімнату.

Вурм. А куди це так спішно?

Луїза. До герцога! (Хоче йти).

Вурм. Що? Куди? (Зляканий він її затримує).

Луїза. До герцога. Чи ви не чуєте? До того самого герцога, який хоче судити мого батька на життя і смерть. Ні — не хоче, мусить судити, бо кілька мерзотників цього хочать: він тільки додасть до процесу ображеної величності свою величність і свій герцогський підпис.

Вурм (сміється занадто голосно). До герцога?

Луїза. Я знаю, з чого ви смієтесь. Але я й не збиралася знайти там співчуття, — боже борони мене — тільки огиду, огиду від мого крику й плачу. Мені казали, що високі особи не знають, що таке лихо і... не хочуть знати. Я йому скажу, що таке лихо, — я змалюю його в усіх гримасах смерті, те лихо — я провию перед ним таким голосом, що пониже його до костей — що то є лихо, і коли йому від цього малюнка стане сторч волосся, я ще йому накричу в вуха, що в смертельну годину починають хрипіти легені самих земних богів і що смерть буде трусити князів і старців в одному решеті! (Вона хоче йти).

Вурм (злісно-привітно). Ідіть! Ідіть же! Ви справді дуже розумно вигадали. Я раджу вас: ідіть, і я даю вам слово, що герцог вас послухає.

Луїза (раптом спивилась). Що ви кажете? Ви самі радите мені йти? (Швидко повернулася). Ні. Що мені треба? Щось огидне буде з того, коли на те радить ця людина. Звідки ви знаєте, що герцог мене послухає?

Вурм. Бо він це зробить не за дарма.

Луїза. Не за дарма? Яку ж ціну він може скласти своїй людяності?

В у р м. Прекрасна прохачка — сама вже достатня ціна.

Луїза (спинилася, як закам'яніла, потім зламаним голо-
сом). Справедливе небо!

В у р м. Я гадаю, що не задорого буде заплатити по такій таксі за батька.

Луїза (ходить взад і вперед, не в собі). Так! Так! Це правда. Вони окопалися, ваші високі особи,—окопалися в своїй розпусті перед правдою, сховалися за нею, як за мечем! Хай допоможе тобі твоя доля, батьку! Твоя дочка може за тебе вмерти, але не согрішити.

В у р м. Це буде для нього новина, для бідного покинутого чоловіка. „Моя Луїза“, сказав він „мене звалила долі. Моя Луїза мене й підійме“. Я спішу, мамзель, передати йому відповідь. (Удає, ніби хоче йти).

Луїза (біжить за ним, затримує його). Стривайте! Стривайте! Терпіння. Який швидкий цей диявол, коли треба доводити людей до сказу... Я його звалила? Я мушу його підвести? Кажіть. Радьте, що я можу? Що я мушу робити?

В у р м. Є тільки один спосіб...

Луїза. Цей спосіб?

В у р м. Ваш батько теж бажає...

Луїза. Мій батько теж? Який спосіб?

В у р м. Легкий для вас.

Луїза. Я не знаю нічого тяжчого за сором.

В у р м. Коли ви згодитесь звільнити майора...

Луїза. Від його кохання? Чи ви кепкуєте з мене? Віддавати на мою волю те, до чого мене силувано.

В у р м. Ви не зрозуміли, люба мамзель. Майор мусить перший добровільно відступитись.

Луїза. Він не відступиться.

В у р м. То так здається. Через те й звернулися до вас, бо ви одна можете тут допомогти.

Луїза. Хіба ж я можу примусити його зненавидіти мене?

В у р м. Спробуймо. Сідайте.

Луїза (вражено). Ви! Що ви там затіваєте?

В у р м. Сідайте. Пишіть. От перо, папір і атрамент.

Луїза (сіла страшно стурбована). Що я маю писати? Кому писати?

Вурм. До ката вашого отця.

Луїза. А! Ти вмієш напинати душу на диби! (Схопила перо).

Вурм (диктує). Шановний пане!

Луїза (пише. Рука тремтить).

Вурм ... „Уже три довгі - довгі дні минули... минули, а ми з вами не бачились“.

Луїза (кинула перо геть). До кого лист?

Вурм. До ката вашого отця.

Луїза. О боже!

Вурм ... „Отже, будьте біля майора... біля майора, який мене стереже цілий день, як аргус¹⁾“.

Луїза (схопилась). Мерзота! Нечувана мерзота! До кого цей лист?

Вурм. До ката вашого батька.

Луїза (ламаючи руки, ходить взад і вперед). Ні. Ні. Ні. Це тиранія, о, небо. Карай людей по людському, коли вони переступають закони, але пощо затискати мене між ці дві жахливі безодні. Пощо гоїдати мене між смертю й соромом! Пощо садовити мені цього кровопийчого диявола на шию! Робіть що хочете. Я цього не напишу!

Вурм (хапається за капелюх). Як вам завгодно, мадмуазель. Це вповні у вашій уподобі.

Луїза. У моїй уподобі, ви кажете? У вповоді? Іди, варваре. Завісь засудженого над безоднею пекла, прохай у нього щось, і спитай, чи це в його вповоді. О, ти добре знаєш, що зв'язки кровні міцніші від кайданів. Тепер усе одно. Диктуйте мені. Я далі не думаю. Я піддаюсь пеклу, що мене облутує. (Сідає вдруге).

Вурм ... „Стереже цілий день, як аргус“... Написали?

Луїза. Далі! Далі!

Вурм ... „Учора в нас у хаті був президент. Сміх було дивитись, як добрий майор старався за мою честь“.

¹⁾ Аргус — у грецьких казках, дракон, що стеріг королівну.

Луїза. О, прекрасно! Розкішно! Далі! Далі!

Вурм ... Я мусіла зомліти навмисне... навмисне, щоб не зареготати вголос.

Луїза. О, небо!

Вурм ... „Але маска скоро стане мені непереносною... непереносною, — коли б я тільки могла визволитись“...

Луїза (спинилась, ходить взад і вперед зі схиленою головою, ніби чогось шукаючи долі, тоді знову сіла, пише далі). „Могла визволитись“.

Вурм ... „Завтра він на службі. Зважайте, коли він від мене вийде, приходьте на умовлене місце“. Написали: „умовлене“?

Луїза. Написала все.

Вурм ... „На умовлене місце до вашої ніжної... Луїзи“.

Луїза. Тепер нема тільки адреси.

Вурм. „До гофмаршала фон-Кальба“.

Луїза. Доле моя! Ім'я таке ж чуже для мого слуху, як ці ганебні рядки для мого серця. (Вона встала і довго дивиться на написане, нарешті подає листа секретареві; виснаженим, завмерлим голосом). Візьміть, пане! Моє чесне ім'я — Фердінанд, — всю радість мого життя я даю вам у руки. — Я жебрачка!

Вурм. О, ні! Не падайте духом, люба мамзель. Я щиро вам співчуваю. Можливо — хто знає — я міг би дещо зробити й вибачити. Як бог святий. Я щиро вам співчуваю.

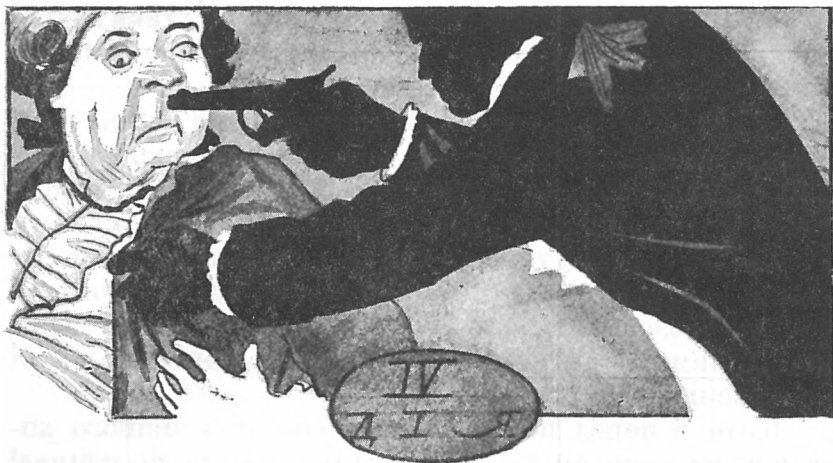
Луїза (дивиться на нього вперто й пронизливо). Не доказуйте, шановний пане. Ви хочете побажати чогось жахливого.

Вурм (спілкується поцілувати її руки). Припустімо, що цю гарненьку ручку — хіба це щось жахливе, люба мамзель?

Луїза (велично й страшно). Так, бо я б тебе у шлюбну ніч задушила і з насолодою тоді пішла б на смерть! (Хоче йти, але швидко повернулась). Ми вже скінчили, пане, і пташка може летіти?

В у р м. Ще одна подробиця, мамзель. Ви мусите піти зі мною і принести присягу, що лист написаний добровільно.

Луїза. Ваш бог мусить давати печать на ці пекельні діла? (Вурм відводить її геть).

ПЕРША СЦЕНА

Фердінанд фон Вальтер з розпечатаним листом у руді, як буря, увиходить. Через інші двері увиходить камердинер

Фердінанд. Тут не було маршала?

Камердинер. Пане майоре, пан президент вас питаються.

Фердінанд. Чорт возьми. Я питаюсь — чи не було маршала?

Камердинер. Шановний пан сидять нагорі біля карточного столу.

Фердінанд. Шановний пан нехай іде сюди, клянусь пеклом! (Камердинер пішов).

ДРУГА СЦЕНА

Фердінанд сам, пробігаючи листа очима, то кам'яніючи, то люто гасаючи по кімнаті

Фердінанд. Це неможливо! Неможливо! Не може таке сатанинське серце жити в такій ангольській постаті. Проте! Проте! Це її рука — нечуваний, потворний обман, якого ще не бачило людство! Так от чому так уперто противилась вона втечі. Тому! — О, боже, тепер я, як збудився, тепер мені все відкрилося.

Тому! Вона зрелася мого кохання з таким героїзмом і от! от! Ледве не піддурила мене небесна маска. (Кидається швидко проз кімнату, тоді знов задумливо став). Так мене зрозуміти! Відповідати на кожне сміливе чуття, на кожне тихе, боязке тремтіння, на кожний палкий порив! Торкнути мою душу з неуявною тонкістю ефемерного¹⁾ звука. Обрахувати мене всього в одній сльозі,— супроводити мене на кожну прикру скелю пристрасті,— стрічати мене перед кожною чорною безоднею, боже, боже, — все це тільки гримаса! Гримаса! О, невже брехня може вдягтися в такі прекрасні фарби!

Коли я перед нею одкрив небезпеку нашого кохання, як вона вміло, переконливо зблідла, фальшива! З якою побіденною гідністю вона перенесла глум мого батька, а в цю ж хвилину ця жінка почувала себе винуватою. Як? Хіба ж вона не витримала вогневого іспиту правди — лицемірна, вона зомліла! Якою мовою віднині промовлятимеш, істино? І кокетки зомлівають! Чим тепер виправдаєшся, невинність? І поції зомлівають!

Вона знає, що вона з мене зробила. Вона бачила всю мою душу. Моє серце було видно в моїх очах, коли я зачервонів при першій поцілунку — і вона не відчувала нічого? Відчувала, може, тільки тріумф свого вміння. Коли моє жагуче божевілля гадало обійняти в ній небо! Коли замовкали в мені дикі бажання! У моїй душі не було іншої думки, тільки вічність і дівчина! Боже, вона тоді нічого не почувала, не відчула нічого, крім того, що виграла свою гру? Крім того, що задоволила свою чванливість? Смерть і помста! Крім того, що мене обдурила!..

ТРЕТЯ СЦЕНА

Гофмаршал (чимчикуючи в кімнату). Ви мали бажання бачити мене, любий?

Фердінанд (собі бурмоче). Скрутити в'язи мер-

¹⁾ Ефемерний — одноденний, той, що живе один день, одну мить.

зотникові? (Вголос). Маршале, цей лист, мабуть, випав у вас із кишені під час параду, а я (зі злим посміхом), на щастя, знайшов його.

Гофмаршал. Ви?

Фердіананд. Дуже смішний випадок! Можете записати його на кошт провидіння.

Гофмаршал. Ви бачите, як я злякався, бароне!

Фердіананд. Читайте! Читайте! (Відійшов від нього). Коли я вже непридатний на кохання, може я згоджуся як сваха! (Поки той читає, він підходить до стіни й виймає два пістолі).

Гофмаршал (кинув листа на стіл і хоче втекти). Прокляття!

Фердіананд (одвів його за руку назад). Терпіння, любий маршале. Новини в листі приємні. Я хочу мати свою нагороду за те, що знайшов. (Показує йому пістолі).

Гофмаршал (відсахнувся). Будьте розсудливі, любий.

Фердіананд (сильним страшним голосом). Якраз настільки, щоб послати таку шельму, як ти, на той світ! (Силою втискує йому пістоль, витяг свого носовичка). Візьміть це. Беріться за цей носовичок. Це від любовниці.

Гофмаршал. Через хустку? Ви сказалися? Що ви замислили?

Фердіананд. Берись того кінця, я кажу. Інакше ж ти не влучиш, бабо. Як він тремтить, баба! Ти дякуй богові, що вперше в житті в тебе буде щось у черепній коробці! (Гофмаршал схопився). Тихо. Така умова! (Перегнав його і замкнув двері).

Гофмаршал. У кімнаті, бароне?

Фердіананд. Ніби варт з тобою гуляти до вагу¹). Любо, воно ж бахкатиме голосніше, і це мабуть буде перший гук, який ти зробиш на світі. Берись.

Гофмаршал (обтирає лоба). І ви хочете так поставити на карту своє дорогоцінне життя, ви, молода, повна надій людина?

---

¹) Дуелі відбувалися коло міського вагу — за межею міста.

Фердінанд. Берись, кажу. Мені нема чого більше робити на цім світі.

Гофмаршал. Але мені є, мій найрозкоштовніший!

Фердінанд. Тобі, шельмо? Що, тобі? Тобі, який тільки на безлюдді людина? Ти, що за одну мить сім разів скручуєшся і сім разів розправляєшся, уклоняючись, немов нашпилений метелик. Ти, що ведеш реєстр тому, як працює шлунок твого пана, і служиш за йолопа для його жартів. Добре, я візьму тебе з собою, як якогось ручного звірка. Як свійська мавпа, ти будеш під завивання засуджених танцювати, подавати, служити, звеселяти своїм гофмаршальським умінням віковичний одчай!

Гофмаршал. Як вам завгодно, пане, як вам завгодно. Тільки пістолі приборіть.

Фердінанд. Як він стоїть — мізерія! Стоїть, ганьблячи матір природу! Ніби його друкарський партач у Тюбінгені¹⁾ передрукував з справжньої людини. Шкода тільки, страшно шкода тієї унції мозку, яка так погано росте в цьому невдячному черепі. З цією єдиною унцією і з малпи була б людина, бо й зараз це якийсь дріб'язок розуму! І з таким поділяти її серце! Неймовірно, непростимо! З огидним йолопом, з яким приємніше відмовитись від гріха, ніж грішити²⁾.

Гофмаршал. О, дяка богам вічному! Він уже дотепкує!

Фердінанд. Я віддам йому належне. Ми толерантно³⁾ ставимось до гусениць, поставмось же й до нього терпимо. Зустрівши такого, ми знизуємо плечима, дивуємось з мудрого господарства природи, яка покиддю і остачею годує й таких вилупків, яка накриває на стіл для ворона на ешафоті і для придворного у багні величностей. Але (знову розпалюється гнівом) на мою квітку ця нечисть нехай не повза, або я (грубо трусить маршала) її так... і так... розквашу на тісто!

---

1) Тюбінген — місто в Віртемберзі. Шілдер, очевидно, за щось розгнівався на тюбінгенські друкарні.

2) Тобто легше не вбивати його, ніж убити.

3) Терпимо.

Гофмаршал (зітхає). О, боже! Щастя тому, кого тут немає. За сто миль звідси в поганому Бісетрі¹⁾ в Парижі, аби не коло цього чоловіка.

Фердінанд. Негіднику! Якщо вона вже не невинна! Мерзотнику, ти, який мав насолоду там, де я молився! (Лютішає). Солодійствував там, де я почував себе богом! (Раптом змовк, потім страшніше). До чого в тебе дійшло з дівчиною? Признавайся!

Гофмаршал. Відпустіть мене. Я все розповім.

Фердінанд. О, мабуть розкішніше з цією дівчиною грішити, ніж з іншими потопати в найвищих мріях! (Приставляючи маршалові пістоля до грудей). До чого в тебе дійшло з нею? Я стріляю, або ти признавайся.

Гофмаршал. Нічого! Це все — ніщо! Майте хвилину терпіння. Вас піддурено!

Фердінанд. І ти мені про це нагадуєш, злодюго! До чого в тебе дійшло з нею? Ти умреш, або признайся.

Гофмаршал. Мон дьє! Боже мій! Я ж кажу. Та вислухайте ж. Її батько — її власний рідний батько...

Фердінанд. Продав тобі свою дочку? І до чого в тебе дійшло з нею? Я уб'ю тебе, або признайся.

Гофмаршал. Ви збожеволіли. Ви не слухаєте. Я ніколи її не бачив. Я її не знаю. Я нічого про неї не знаю...

Фердінанд (відступив). Ти ніколи її не бачив? Ти її не знаєш? Ти з нею незнайомий? Вона погинула через тебе, ти зрікаєшся її тричі за одну хвилину? Геть, поганцю! (Б'є його пістолем і виганяє з кімнати). Ти не вартий порохового заряду.

ЧЕТВЕРТА СЦЕНА

Фердінанд (після довгого мовчання, під час якого на лиці його переходять страшні думи). Погинула. Так, нещасна. Я погіб. І ти теж. Так, клянусь богом. Коли я погіб, то й ти теж. Доле! Не відбирай її в мене.

---

1) Шпиталь у Парижі, де лікують бідноту.

Дівчина моя. Я віддав увесь світ за дівчину, зрікся всього розкішного творіння. Зостав мені дівчину. Доле! Мільйони душ скиглять по тобі—туди приверни погляд своєї милості, а мені дай чинити самому, страшна доле! (В одчай складаючи руки). Невже ж багатий, могутний творець поскупить на душу, ще й найгіршу з усього створеного. Дівчина— моя! Я, колись її бог, тепер її диявол. (Дивиться грізно вбік). Навіки з нею сплетений на ешафоті— очі в очах— волосся дибом коло волосся— і слухай наш стогін, злитий воєдино, і тоді повторити їй мої ніжні слова і тоді знову вимовити моє прохання! Боже! Боже! Ці заручини— жахливі, але навик! (Він хоче вибігти. Увійодить президент).

П'ЯТА СЦЕНА

Фердінанд (відступаючи). О! Батьку!

Президент. Дуже добре, що ми стрілись, сину! Я прийшов сказати тобі щось приємне і таке, любий сину, що буде для тебе цілком несподіване. Сядьмо.

Фердінанд (дивиться на нього довгим закам'янілим поглядом). Батьку! (Дужче зворушений ходить узад і вперед). Батьку! (Цілує йому руки, стає навколішки). О, батьку!

Президент. Що з тобою, сину? Встань. Рука твоя палає і тремтить.

Фердінанд (з диким вогневим почуттям). Прости мені за мою невдячність, батьку. Я— пропаща людина! Я не зрозумів твоєї добрості. Ти ставився до мене, як батьку. О! В тебе була віща душа,— тепер запізно. Прости! Прости! Благослови мене, батьку.

Президент (з невинною фізіономією). Устань, сину. Здумайся, заспокойся. Ти говориш загадками.

Фердінанд. Ця Міллер, батьку,— о, ви знаєте людей! Ваш гнів був тоді такий справедливий, такий правий, такий по батьківському теплий,— тільки батьківське усердя не влучило в точку... ця Міллер...

Президент. Не катуй мене, сину. Я проклинаю свою жорстокість. Я прийшов прохати в тебе вибачення...

Фердіананд. Вибачення в мене? Проклясти треба мене. Мудра була ваша незгода. Ваша жорстокість була — небесне співчуття. Ця Міллер, батьку...

Президент. Є шляхетна, прекрасна дівчина! Я беру назад свою передчасну підозру. Вона заслужила на мою повагу.

Фердіананд (схопився у страшнім хвилюванні). Як? Ви теж? Батьку? І ви? Чи не правда ж, батьку, — створіння, як сама невинність! І це ж цілком по людському кохати цю дівчину?

Президент. Скажи так: це злочин її не кохати.

Фердіананд. Нечувана річ! Неймовірна! А ви ж бачите в середині сердець. Ви ж дивилися ще на неї очима ненависті. Лицемірство нечуване. Ця Міллер, батьку...

Президент. Гідна того, щоб бути моєю дочкою. Я числю її чесноту за предків і її красу за гроші. Мої принципи піддаються твоїй любові — нехай вона буде твоя.

Фердіананд (кинувся геть із кімнати). Цього ще не вистачало! Прощавайте, батьку! (Вибіг).

Президент (за ним услід). Зоставайся. Стривай. Куди ти летиш? (Пішов).

ШОСТА СЦЕНА

Дуже розкішний зал у леді. Леді і Софі увіходять

Леді. Отже, ти її бачила? Вона прийде?

Софі. В цій хвилині. Вона була в хатній сукні і хотіла тільки за одну хвилину перевдягтися.

Леді. Не кажи мені нічого про неї — тихо! Як злочинниця, я боюсь побачити щасливу, яка має такі жахливо однакові почуття з моїм серцем. А як вона поводитиметься при запрошенні?

Софі. Вона, здавалося, була збентежилась, замислилась, подивилась на мене великими очима і мовчала. Я вже приготувалась слухати відмовні її витівки, коли вона з поглядом, який мене просто

приголомшив, сказала: «Ваша пані веде мене, чого я завтра сама хотіла просити».

Леді (дуже неспокійно). Покинь мене, Софі. Пожаль мені. Я мушу червоніти, коли вона звичайна жінка, а коли щось більша — я мушу боятись.

Софі. Але, міледі, це не той настрій, щоб приймати суперницю. Згадайте, хто ви! Покличте на поміч свій рід, свій ранг, свою міць. Горде серце мусять піднести горду розкіш вашої зовнішності.

Леді (розсіяно). Що ця дура там верзе?

Софі (насмішкувато). Чи це може випадок, що сьогодні на вас сяють найкоштовніші діаманти? Випадок, що сьогодні найбагатші матерії вас одягають? Що в вашім передпокої аж рясніють гайдуки й пажі, і що бюргерську дівчину приймають у найрозкішнішій залі вашого палацу.

Леді (походжає взад і вперед, озлоблено). Неможливо! Нестерпно. Які в жінок гострі очі на жіночі слабості. Але як глибоко, як глибоко я вже пала, що така креатура¹⁾ бачить мене всю до дна.

Камердинер. Мамзель Міллер.

Леді (до Софі). Геть! Вийди! (Загрозливо, коли та ще вагається). Геть! Я наказую! (Софі вийшла, леді пройшлась по залу). Добре! Дуже добре, що я розсердилась. Я така, якою мені треба зараз бути. (До камердинера). Мамзель може ввійти! (Камердинер пішов. Вона кинулась на канапу і прибрала недбало-величну позу).

СЬОМА СЦЕНА

Луїза Міллер боязко ввходить і стає дуже далеко від леді; леді стоїть до неї спиною і деякий час уважно розглядає її в дзеркалі насупроти. Після паузи.

Луїза. Шановна пані, я чекаю на ваше звеління.

Леді (повернулась до Луїзи і кивнула самою головою, холодно і стримано). Ага. Ви тут... Без сумніву, мамзель — так звана, — як ви там зветесь?

---

¹⁾ (Презирливо) — створіння.

Луїза (дещо ображено). Міллер зветься мій батько, і ваша милість послали по його дочку.

Леді. Так... Так... Я згадую—бідна скрипалева дочка, про яку останнім часом гворилося! (Після паузи, до себе). Дуже цікава, але не красуня! (До Луїзи). Підійдіть ближче, дитино! (Мов до себе). Очі, що багато плакали,—як я люблю ці очі! (Голосно). Ближче, ще ближче! Дитино, мені здається, ти мене боїшся?

Луїза (поважним, рішучим тоном). Ні, міледі, я зневажаю суд юрби!

Леді (до себе). Дивись, і ця впертість—від нього! (Голосно). Мені рекомендовано вас, мамзель. Ви, кажуть, училися і взагалі умієте поводитись. Так, я цьому вірю,—я нізащо на цілім світі не стала б спростовувати такого гарячого оборонця.

Луїза. Але я не маю нікого, міледі, хто потруждався б шукати для мене патронесу¹).

Леді (васторожено). Труждався б для клієнтки, чи патронеси?

Луїза. Це для мене незрозуміло, шановна пані.

Леді. Більше шельмівства, ніж можна б чекати від простої дівчини. Луїзою звать вас? А якого віку, коли можна спитати?

Луїза. Минуло шістнадцять.

Леді (швидко встала). На незайманому клавирі перший присвятний, срібний тон—нема нічого спокусливішого! Сідай, я ставлюсь до тебе добре, мила дівчино. І він теж кохає вперше—чи ж дивно, що перші проміння світанку шукають одне одного! (Дуже ласкаво й беручи її руки). Так і буде. Я зроблю твоє щастя, мила. Це тільки солодка, скороминуща мрія, тільки! (Ласкаючи щоку Луїзи). Моя Софі виходить заміж. Ти матимеш її посаду. Шістнадцять років! Це не може бути надовго.

Луїза (цілує їй поштиво руку). Я дякую за цю милість, міледі, так, ніби я могла її прийняти.

Леді (обурено одсахнулась). Дивіться на цю знатну даму! Взагалі, дівчата такого походження вважають

---

¹) Захисницю, господиню.

за щастя знайти собі посаду в панів. Що ви собі думаєте, дорогоцінна моя? Чи ці пальці заніжні для роботи? Чи це ота крихта краси на вашім лиці робить вас такою пишною?

Луїза. Моє лице, шановна пані, так само не належить мені, як моє походження.

Леді. Чи може ви думаєте, що це ніколи не скінчиться? Бідне створіння; той, хто тобі це вбив у голову—хто б він не був—він вас обох піддунив. Лиця не золотяться на вогні. Те, що тобі твоє люстерко продає за масивне золото, є тільки тонкий напил позолоти, який рано чи пізно залишиться на пучках у твого коханця. Що тоді робити?

Луїза. Шкодувати про коханця, мадам, який купляв діаманта тільки за те, що він, здавалося, був у золотій оправі.

Леді (не зважаючи). Дівчина ваших років має завжди два дзеркала: одне справжнє, а друге те, що їй підносять кавалери. Гнучка улесливість їх виправляє сурову одвертість скляного дзеркала. Дзеркало картає негарний слід віспаний. Нічого подібного, кажуть кавалери, це ямочка градій¹)! Ви, любі діти, вірите дзеркалові тільки на тім, що потвердили кавалери, перестрибуєте від одного до другого, аж поки не сплутаєте вислови їх між собою. Чого ти так на мене вирячилась?

Луїза. Вибачте, шановна пані,—я сама хотіла оплакувати цей блискучий розкішний рубін, який, мабуть, не знає, що його власниця так гаряче виступає проти чванства.

Леді (почервонівши). Не одхиляйтесь, легковажна! Що в світі, крім надії на вашу зовнішність, могло б вас спонукувати не йти на посаду, де ви можете вивчитися світських манір; тільки тут ви можете позбутися бюргерських забобонів, і ніде більше.

Луїза. Так само позбутися моєї бюргерської невинності, міледі?

Леді. Пусте! Найрозбещеніший шелихвіст побо-

їться подумати про нас щось сороміцьке, коли ми самі не підемо йому на підмогу, назустріч. Покажіть, хто ви! Поводьтесь чесно і поважно, і я ручуся, що ваша юність вистоїть перед усіма спокусами.

Луїза. Дозвольте мені, шановна пані, насмілитись узяти це під сумнів. Палаці деяких дам часто є місця найодвертішої розпусти. Хто ж це вимагатиме від дочки бідного скрипаля такого героїства, щоб кинутись у саме вогнище чуми і не боятися зарази. Кому б приснилося, що леді Мілфорд вічно гризе совість; що вона витрачає гроші для того, щоб мати змогу щохвилини червоніти? Я кажу одверто, шановна пані! Чи ви раділи б з мого вигляду, лаштуючись до насолод? Чи ви перенесли б мій вигляд, вертаючись від них? О, краще, краще, краще нехай нас розділять краї, — хай захвилюється між нами море! Зважте добре, міледі! Години тверезості, моменти пересичення можуть прийти, — змії каяття можуть напасти ваші груди, — і от яка мука для вас — на обличчі вашої служниці читати радісний спокій, що ним невинність нагороджує чисте серце! (Одступила на крок). Ще раз, шановна пані, я дуже прошу вибачення.

Леді (дуже схвильована, ходить). Непереносно, що вона мені це каже. Ще нестерпніше те, що її правда! (До Луїзи, втопивши зір у її очах). Дівчино, ти мене не перехитруєш! Принципи не говорять так палко. За твоїми афоризмами¹⁾ схований пекучіший інтерес, що змальовує тобі службу в мене огидними фарбами — інтерес, що так розпалив твою мову, — інтерес, що я (загрозливо) мушу викрити!

Луїза (спокійно й достойно). Ну, а як би ви його викрили? А як ваш зневажливий стусан ногою збудив мізерного гробака, якому творець для захисту дав ще й жало? Я не боюся вашої помсти, леді. Бідна грішниця на ешафоті сміється з загибелі всього світу. Моя біда така страшна й велика, що навіть одвертість не може її побільшити! (Після паузи, дуже серйозно). Ви хочете піднести мене з багна мого

---

¹⁾ Афоризм — коротко висловлене твердження (часто філософське).

походження? Я не буду критикувати цю підозрілу милість. Я хочу тільки сказати, з якої речі, ви, міледі, вважаєте мене за дуру, яка стидається свого походження? Що дає вам право на претензію творити моє щастя, яке я, може, не хочу брати з ваших рук? Я розірвала своє право на радощі світу. Я простила долі її поспішність—чому ви знов мені про неї нагадуєте? Як це виходить, леді, що ваше славетне щастя так часто благає в мізерії заздрощів і обожнення? Невже вашому блаженству так потрібний до пари одчай? О, краще вже хай я буду сліпа, щоб легше мені примиритись з моєю варварською долею. Адже комашка почуває себе так блаженно в своїй краплі води, ніби це є царство небесне, аж поки їй не розкажуть про океан, де плавають кораблі й кити. Але ви хочете зробити мене щасливою? (По паузі, раптом підходить до леді й приголомшує її запитанням). Чи ви самі щасливі, міледі? (Та швидко й стурбовано відходить. Луїза йде слідом і тримає їй руку перед грудьми). Чи оце серце теж усміхається так, як належить щасливому вашому станові? І коли б ми зараз помінялися—серце на серце і доля на долю—і коли б я по дитячому невинно — і коли б я по совісті, — коли б вас спитала, як свою матір, — чи порадили б ви мені мінятися?

Леді (сильно зворушена кидається на софу). Нечувано! Незрозуміло! Ні, дівчино, ні. Цю велич не ти принесла з собою в світ! Не брешти мені. Я чую в цих словах іншого вчителя.

Луїза (дивлячись у вічі тонко й гостро). Мене дивує, міледі, що ви тільки зараз згадали про цього вчителя, а вже раніш знайшли для мене роботу.

Леді (схопилася). Не можна витримати! Так, бо я все одно не можу від тебе утекти. Я знаю його—знаю все, знаю більше, ніж я хочу знати. (Раптом замовкла, потім з гнівом, що здійсмається, як буря). Але насмілься тільки, нещасна, насмілься тільки його кохати або мати його кохання. Що я кажу? Не смій тільки про нього думати, чи бути йому на думці—я могуча, нещасна ти, я страшна! Як бог живий, ти пропала!

Луїза (стійко). Так, міледі, я пропала, якщо ви його присилуєте вас кохати.

Леді. Я розумію тебе, але він не буде мене кохати. Я переможу цю ганебну пристрасть, я придушу своє серце й розстрошу твоє. Я кину між вас скелі й провалля, як фурія¹⁾, я пронесуся в вашому небі, моє ім'я розганятиме ваші поцілунки, як привид лякає злочинців; твоя молода, цвітуща постать охляне, зав'яне, як мумія, в його обіймах. Я не можу бути з ним щасливою, але й ти не будеш! Знай це, нещасна. Поруйнувати блаженство — теж є блаженство!

Луїза. Блаженство, якого вас уже позбавлено, міледі! Не ганьбіть ваше нещасне серце. Ви не здатні зробити те, чим ви зараз мені загрожуєте. Ви не здатні мучити створіння, яке вам нічого не зробило, крім того, що почувало те саме, що й ви, але я люблю вас за це хвилювання, міледі.

Леді (що вже стямилась). Де я? Де я була? Що я виказала? Перед ким я виказала це? О, Луїзо, велика, шляхетна, чиста душе! Прости божевільну, — я не торкну ні волосинки на тобі, дитино. Бажай! Вимагай! Я носитиму тебе на руках, буду твоєю подругою, твоєю сестрою. Ти бідна—дивись (знявши кілька діамантів) я продам цю оздобу, свій гардерсб, коней і карети, твоє хай буде все—тільки одмовся від нього.

Луїза (відступила відчужено). Чи ви знущаетесь з мого одчаю, чи ви справді не брали участі в тій варварській справі? О! Я ще могла б фігурувати за героїню і зробити з тієї своєї неприємності — за слугу! (Стоїть один час замислившись, підходить ближче до леді, бере її за руки і дивиться на неї виразно й невідступно). Візьміть його, міледі! З доброї волі я вам відступаю чоловіка, якого пекельними гаками одірвали від мого скривавленого серця. Може ви й самі цього не знаєте, міледі, але ви поруйнували рай двох коханців, ви розірвали два серця, які зв'язала природа, ви розтопили людину, так само створену для радості, як і

---

¹⁾ У грецьких казках духи помсти.

ви. Тепер він для вас, тепер, міледі, беріть його. Кидайтесь йому в обійми. Волочіть його до віттаря, але не забувайте, що, може, поміж ваш шлюбний подарунок упаде привид самогубці,—хай бог мені простить,—я не можу інакше! (Вона вибігла геть).

ВОСЬМА СЦЕНА

Леді (сама стоїть зворушена і не в собі, дивиться невід-
ривно на двері, якими вибігла Луїза, зрештою приходить до
тям). Що це було? Що зі мною було? Що сказала
ця нещасна? Ще, о, небо, мені роздирають вуха ці
слова, жахливі, смертельні слова: беріть його! Кого,
нещасна? Подарунок твого передсмертного кроку?
Жахливий заповіт твого одчаю? Боже! Боже! Невже
я так низько пала — так раптом скотилася з усіх
tronів своєї гордості, що я жадібно чекаю на те, що
мені кине великодушність жебрачки з її смертної
години? Беріть його! І це вона сказала таким тоном,
з таким поглядом! О, Еміліє, чи для того ти перей-
шла межі, покладені жінкам? Чи для того ти дома-
галася імени великої британської жінчини, щоб
бундюча будова твоєї честі завалилася перед вищою
чеснотою занехаяної бюргерської дівки? Ні, горда,
нещасна! Ні! Можна посоромити Емілію Мілфорд, але
не зганьбити зроду! І я маю силу зректися! (Велича-
во ходить взад і вперед). Ховайся тепер, м'яка, вразлива
жінко. Тікайте, солодкі, золоті образи кохання. Велич
духу віднині мені провідниця! Ця пара закоханих
погибла, якщо Мілфорд не зречеться своїх домагань
і не згасить їх у герцоговім серці. (По паузі, жваво).
Край! Усунено жахливу перепону — розірвано всі
зв'язки між мною і герцогом, видерто з грудей моїх
це скажене кохання! У твої обійми кидаюся, чесноту!
Прийми мене, свою розкаяну дочку, Емілію. О, як
мені добре! Як мені одразу легко й вільно стало! Ве-
лика, як падуше сонце, я сьогодні зійду з високо-
стей моєї величі, моя пишність умре з моїм кохан-
ням, і тільки серце моє супроводитиме мене в це

горде заслання. (Рішуче підходить до бюрока). Тепер, зараз це треба зробити, зараз, на місці, щоб образ милого юнака не поновив кривавої боротьби в моїм серці. (Сідає, береться писати).

ДЕВ'ЯТА СЦЕНА

Леді, камердинер, Софі, пізніше гофмаршал, нарешті слуги

Камердинер. Гофмаршал фон Кальб—у передпокої з дорученням від герцога.

Леді (у розпалі писання). Схилитнеться це герцогське опудало! Ця штука досить сильна, щоб розколоти сам ясновельможний череп. Його двір завирує— уся країна стане диба!

Камердинер і Софі. Гофмаршал, міледі.

Леді (повернулася). Хто? Що? Тим краще! Цей сорт тварин саме годиться носити лантухи. Я рада його бачити.

Камердинер (вийшов).

Софі (боязко підходить ближче). Боюсь, що з мого боку це нескромно, міледі, але... (Леді пише гарячково далі). Міллер пролетіла передпокоєм, як навіжена! Ви палаєте. Ви говорите самі до себе! (Леді пише далі). Я лякаюсь! Що таке могло статися?

Гофмаршал (увійшов, зробив до спини леді тисячу уклонів; а як вона його не примічає, підсувається ближче, стає за її крісло, силкується підняти клаптик її сукні і цілує з боязким шепотом). Сереніссімус ¹⁾, найясніший...

Леді (присипає піском і перечитує написане). Він закидатиме мені чорну невдячність. Я була безпритульна—він витяг мене із злиднів! Із злиднів! Огидна переміна! Розірви свій рахунок, клятий. Мій вічний сором з лихвою заплатив по ньому.

Гофмаршал (безрезультатно обійшовши леді з усіх боків). Міледі, здається, трохи розсіяна! Я мабуть муситиму взяти сам на себе сміливість! (Дуже голосно). Найясніший послав мене спитати в міледі, чи сьо-

---

¹⁾ По латині—найсвітліший. Титул герцога.

годні ввечері має бути свято в садку, чи німецька комедія?

Леді (встає, сміючись). Щонебудь з двох, мій анголе! Тим часом ви принесіть герцогові цю картку на десерт! (До Софі). Ти, Софі, накажеш, щоб запрягали, й скличеш всіх моїх слуг до цього залу.

Софі (вигібає страшенно стурбована). О небо, я передчуваю щось. Що ще буде?

Гофмаршал. Ви трошки ешофе¹⁾, схвильовані, милостива пані!..

Леді. Тим менше тут буде брехні. Ура, пане гофмаршал! Є вакантна посада. Добра година для свах! (Маршал, вагаючись, дивиться на цидулку). Читайте. Читайте. Це моя воля, щоб зміст не зостався між мною й герцогом.

Гофмаршал (читає, тим часом слуги міледі збираються позаду).

Милостивий пане

Договір, який ви так легковажно зламали, не може зв'язувати й мене. Щастя вашої країни було умовою мого кохання. Три роки тривала омана. Пов'язка спала мені з очей. Я гидую милостями, що сочаться слізьми підданих ваших. Подаруйте кохання, на яке я не можу більше відповідати, вашій плачущій країні і навчіться від британської князівни милосердя до вашого німецького народу. Через годину я буду за кордоном.

Йоганна Норфолк.

Вся служба (стурбовано). За кордоном!

Гофмаршал (злякано кладе цидулку на стіл). Боронь небо, ласкава й милостива пані. Поданцеві такого листа шия свербітиме не менше, ніж тому, хто писав.

Леді. Це твоя справа, золотко моє. На жаль, я знаю, що ти й подібні до тебе захлинуються навіть від чужих учинків. Моя порада була б запекти цидулку в паштеті з дичини, то найясніший знайшли б її на тарілці!..

¹⁾ Echauffé—розгарячений.

Гофмаршал. Сьєль ¹⁾! Небо! Така зарозумілість! То подумайте ж, то зважте ж, як сильно ви впадаєте в дизграс ²⁾, у немилість, леді.

Леді (повертається до слуг і каже глибоко схвильована). Ви стоїте стурбовані, мої добрі люди, й чекаєте, як розв'яжеться загадка. Підійдіть ближче, любі. Ви служили мені чесно й пильно, частіше заглядали мені в вічі, ніж у мою калитку; ваша слухняність була вашою пристрастю, вашою гордістю була—моя милість. Спомин про вашу вірність, далі, буде водночас пам'яттю про моє приниження. Сумна доля хотіла, щоб дні, щасливі для вас, були найчорніші для мене! (З слізьми на очах). Я відпускаю вас, діти мої. Нема більше леді Мілфорд, а Йоганна Норфолк' занадто бідна, щоб сплатити свій борг. Хай мій скарбник спорожнить для вас мою скриньку—цей палац залишається герцогові. Найбідніший з вас вийде звідси багатший, ніж його господиня. (Вона подає свої руки, які вони по черзі цілують). Я розумію вас, любі мої. Прощайте. Прощайте навіки! (Оволоділа собою). От я чую, що під'їхала карета. (Відірвалась від них, хоче вибігти, гофмаршал заступає їй дорогу). Злощасний! Ти все ще стоїш тут?

Гофмаршал (який протягом усього того часу в повному духовному банкрутстві перечитував записку). І цю записку я повинен дати їх найсвітлішій ясновельможності у власні високі руки?

Леді. Жалюгідне! У високі власні руки й доложити у високі власні вуха, що поскільки я не можу боса поїхати в Лоретто, то я робитиму поденно, щоб очиститись від сорому, яким я керувала. (Спішно вийшла. Всі інші, дуже схвильовані, розходяться).

---

¹⁾ Ciel—небо.

²⁾ Немилість.

ПЕРША СЦЕНА

Ввечері у присмерку в одній з кімнат у музиканта. Луїза сидить мовчки й непорушно в найтемнішому кутку кімнати, схиливши голову на руки. Після довгої глибокої паузи приходить Міллер з ручним ліхтарем, присвічує зі страхом навколо себе в кімнаті, не побачивши Луїзи, потім кладе на стіл капелюх і ставить ліхтаря.

Міллер. І тут її нема! Нема й тут. Через усі завулки я перейшов, був у всіх знайомих, питався коло всіх воріт і ніде не бачили моєї дитини. (Помовчав). Терпіння, бідний нещасний батьку. Почекай до раня. Може, твою одиначку принесе водою до берега. Боже! Боже! Якщо я занадто обожнював свою дочку, — тяжка мені кара. Небесний отче, тяжка. Я не хочу жалітися, небесний отче, але — тяжка! (Кидається засмучений у крісло).

Луїза (говорить з кутка). Ти робиш правильно, бідний старий чоловіче. Вчися втрачати завчасу.

Міллер (схопився). Ти тут, дитино моя? Ти тут? Але чому така самотна і в темноті?

Луїза. Я не така вже самотна в темноті. Коли робиться зовсім чорно навколо мене, до мене приходять найкращі гості.

Міллер. Боронь тебе боже! Тільки гробак совісті мріє разом з совою. Гріхи й злі духи бояться світла.

Луїза. Вічність теж, тату, — вона балакає з душею без свідків.

Міллер. Дитино! Дитино! Що це за мова?

Луїза (встала й вийшла наперед). Я тяжко боролася. Ви знаєте про це, тату. Я знайшла в собі силу. Боротьба скінчилася. Батьку, нас жінок звать ніжними й крихкими. Не вірте цьому. Ми лякаємось павука, але чорну потвору смерті ми, шуткуючи, беремо в обійми. Це, щоб ти знав, батьку. Твоя Луїза весела.

Міллер. Слухай, доню, я б хотів, щоб ти ревля. Ти мені так більше подобалась.

Луїза. Як я його перехитрю, батьку? Як я піддурю тирана? Кохання хитріше, ніж злоба, і сміливіше — цього він не знав, той лихий чоловік. О, вони мудрі, поки мають справу лише з головою, та як тільки доходять до серця, то ці злочинці робляться дурні. Клятьбою гадав він запечатати свій обман. Присяга, батьку, зв'язує тільки живих, у смерті розплавляється й залізне кільце смерті. Фердінанд упізнає свою Луїзу. Однесете мені листа, батьку? Будьте такі ласкаві!

Міллер. До кого, доню?

Луїза. Чудне запитання. Безконечність і моє серце вкупі з нею мають досить місця для одної-єдиної думки про нього. Та й коли я хотіла писати до когось іншого?

Міллер (неспокійно). Чуєш, Луїзо, я розпечатаю листа.

Луїза. Як хочете, батьку. Але ви там нічого не зрозумієте. Літери там лежать, як мертві трупи, і відживають тільки очам любові.

Міллер (читає). «Тебе зрадили, Фердінанде, — нечуване шахрайство розірвало союз наших сердець, але страшна присяга скувала мій язик, і твій батько скрізь порозставляв своїх шпигунів. Але, коли ти маєш мужність, коханий — я знаю третє місце, де ніяка присяга не зв'язує і де не прийде ні один слідць...» (Міллер спинився і дивиться дуже серйозно їй у вічі).

Луїза. Чого ви на мене так дивитесь? Прочитайте ж до кінця, батьку!

Міллер... «Але тобі теж потрібна мужність піти темною дорогою, де тобі не буде іншого світла, крім твоєї Луїзи. Ти мусиш прийти, ввесь — кохання, покинути вдома всі твої надії і всі твої бурхливі бажання. Тобі нічого не треба, крім твого серця. Коли хочеш, то виходь, коли дзвін на монастирі проб'є дванадцяту годину. Коли боїшся — викресли слово «сильний» перед своєю мужеською статтю, бо дівчина була сильніша від тебе». (Міллер поклав листа, довго дивиться болісним незрушним поглядом перед себе, тоді повертається до неї й каже тихим зламаним голосом). А що то за третє місце, дочко?

Луїза. Ви не знаєте? Насправді, ви не знаєте його, батьку? Чудно. Те місце можна знайти, як намальоване. Фердінанд його знайде.

Міллер. Г-м! Кажі ясніше.

Луїза. Я не знаю для того місця приємної назви. Не лякайтесь, батьку, коли я скажу назву негарну. Те місце, — о, чом не кохання давало місцям імена, цьому воно дало б ім'я найкраще. Третє місце, тату, але дайте мені доказати, — третє місце — то могила!

Міллер (хитаючись до крісла). О, боже!

Луїза (підійшла до нього і тримає його). О ні, тату. Це страхи обсіли тільки це слово. Одкиньте його — і от це — шлюбна постіль, на яку ранок стеле золотий килим і весни розсипають зелені вінки. Тільки вопіючий грішник може взивати смерть скелетом — це любий, гарнуній хлопець, квітуший, от як малюють бога кохання, але не такий лукавий, тихий, послужливий геній, що виснаженій прочанці-душі подає руку, щоб перейти провалля часу, одмикає замок вічного блаженства, ласкаво киває й зникає.

Міллер. Що ти надумала, доню! Ти хочеш заподіяти собі смерть?

Луїза. Не називайте цього так, тату. Вийти з суспільства, де я непотрібна, перейти в край, якого мені все одно не минути — хіба це злочин?

Міллер. Самогубство, дитино, є огидний злочин — єдиний, якого вже не можна спокутувати, бо злочин тут одночасний зі смертю.

Луїза (стала закам'яніла). Жахливо! Але це буде не так уже швидко. Я вкинуся в ріку, батьку, і, потопавши, буду багатий у всемогутнього бога, щоб простив мені.

Міллер. Цебто, ти будеш каятися в крадіжці, попереду сховавши украдене? Доню, доню! дивись, не глумися з бога, коли він саме найбільше потрібний тобі. О, ти далеко, далеко зайшла. Ти перестала молитися, і всемілостивий відняв від тебе свою руку.

Луїза. Хіба кохання — то злочин, тату?

Міллер. Якщо ти любиш бога, ти ніколи не кохатимеш злочинно... Ти низько схилила мене, моя донечко. Низько, низько, може аж до могили! Проте, я не хочу ще більше обтяжати твоє серце. Дочко, я оце щось говорив. Я думав, що я сам. Ти мене підслухала — то чого мені критися тепер із цим? Я тебе обожнював. Чуєш, Луїзо, коли в тебе ще є почуття до твого батька — ти була мені все. Ти втрачаєш тут не тільки своє добро. Я теж утрачу від того все. Ти бачиш, починає сивіти моє волосся. Уже той прийшов мені час, коли батьки користуються з капіталу, що вони вклали в серце своїх дітей. Чи ти мене ошукаєш тепер, Луїзо? Чи ти втечеш з добром і майном свого батька?

Луїза (цілує йому руку, страшенно схвильована). Ні, тату. Я піду з цього світу з маленьким боргом у вас і з лихвою платитиму в вічності.

Міллер. Дивись, щоб ти тут не прогадала, дитино! (Дуже серйозно і урочисто). Чи ми стрінемося в вічності?.. От бачиш, ти зблідла. Моя Луїза сама розуміє, що я не можу її в тім світі наздогнати, бо я не так туди поспішаю, як вона. (Луїза кинулась тремтячи в його обійми — він палко притуляє її до своїх грудей і каже далі урочисто). О, дочко, дочко! Павша, може, вже й пропавша дочко! Зважай на поважне батькове слово. Я не можу над тобою чатувати. Я заберу в тебе ножа, ти можеш згубити себе в'язальною шпилькою. Я охоронятиму тебе від отруєння, ти можеш зависитись на намисті. Луїзо, Луїзо, я тільки можу тебе остерігати тепер! Чи ти допустила до того, що твоя зрад-

лива мрія втече від тебе на жахливому мості від часу до вічності? (Виразніше, голосніше). Що тоді, нещасна? (Він притуляє її дужче, дивиться на неї довго й провинливо, тоді швидко відштовхує). Тепер я нічого більше не скажу — хай бог буде мені суддею — про оцю душу. Роби, що хочеш. Принеси своєму стрункому юнакові цю жертву, щоб твої дияволи ликували, а добрі анголи відступились. Иди. Бери на спину всі твої гріхи, ще цей найжахливіший теж, і коли тягар цей для тебе залегкий — поклади згори ще мій прокляті! От ніж! Пробий своє серце і... (голосно ридуючи, кинувся геть) і серце батька.

Луїза. Стривай! Стривай! О, тату. Ця ніжність ще жорстокіше силує мене, ніж тиранство. Що мені робити? Я не можу. Що мені робити?

Міллер. Коли цілунки твого майора пекучіші від сліз твого батька — умри.

Луїза (довго змагається, тоді досить твердо). Батьку! От моя рука. Я... Боже, боже, що я роблю? Що я хочу? Батьку, я присягаюсь — лихо мені, лихо! Злочинна, куди я йду? Батьку, хай буде. Фердінанд, — бог хай дивиться на це! Так, я знищую останню пам'ять про нього. (Вона розриває листа).

Міллер (сп'янілий від радощів обіймає її). Це — моя дочка! Підійми голову. Ти збулася коханця, але зробила собі щасливого батька! (Обіймаючи її, плаче й сміється навпереміж)! Дитино, дитино, чи я вартий цього дня в моїм житті! Як мені, поганому чоловікові, дістався цей ангол. Моя Луїзо — раю мій! Господи, я мало розуміюся на коханні, але я ще розумію — яка це мука його зректися!

Луїза. Але геть з цього краю, тату, геть з міста, де мої подруги візьмуть мене на глум, де моя добра слава на віки пропала. Геть, геть з містини, де до мене промовляє стільки слідів утраченого блаженства. Геть, куди тільки можна...

Міллер. Куди хочеш, доню. Хліб добрий родить скрізь, і люди слухатимуть моєї скрипки. Так. Нехай пропадає все — то я історію твого горя покладу на звуки і співатиму пісні про дочку, що зламала серце

своє, шануючи батька, ми ходитимемо з тією піснею по під дверима, і солодка буде милостиня з рук тих, хто плаче.

ДРУГА СЦЕНА

Фердінанд до тих самих

Луїза (перша його побачила і з криком кинулась Міллерові на шию). Боже! Це він! Я пропала!

Міллер. Хто? Хто?

Луїза (одвернувшись, показує на майора і притуляється лужче до батька). Він! Він сам. Поверніться, тату — от він — прийшов мене вбити.

Міллер (побачив його, одсахнувся). Що? Ви тут, бароне?

Фердінанд (поволі підходить, став насупроти Луїзи, дивиться на неї невідривно-допитливо; по паузі). Дякую тобі, злякана совість! Твоє визнання страшне, але швидке й ошаджує мені муку. Добрий вечір, Міллер!

Міллер. Але, ради бога. Що ви хочете, бароне? Що вас привело сюди? Що це за напад?

Фердінанд. Я пам'ятаю час, коли кришили день на секунди, коли туга за мною висіла на повільній вазі дзигарів і чекала на той удар серця, в який я з'явився. Як же це виходить, що мене лякаються?

Міллер. Ідіть! Ідіть, бароне! Коли ще іскра людяності зосталась в вашому серці, коли ви не хочете задушити ту, яку ви, мовляв, кохали, тікайте, не залишайтеся ні на хвилину. Щастя втекло з моєї хатини, коли ви переступили її поріг. Ви покликали біду під мою покрівлю, де раніше була тільки радість. Вам цього ще мало? Чи ви хочете ще колупатися в рані, яку нещасливе знайомство з вами заподіяло моїй дитині?

Фердінанд. Чудний батько. Я прийшов сказати твоїй дочці щось приємне.

Міллер. Може нові надії для нового одчаю? Іди, віснику горя. Твоє обличчя виказує твій товар.

Фердінанд. Нарешті здійснилася вона — мета 99

моїх сподіванок! Леді Мілфорд, найстрашніша перешкода до нашого кохання, втекла оцієї години геть з цього краю. Мій батько ухвалює мій вибір. Доля перестала нас переслідувати. Наші щасливі зорі зійшли. Я прийшов, щоб додержати мого слова й повести мою наречену до вівтаря.

Міллер. Ти чуєш його, доню! Ти чуєш, як він ще глумиться з твоїх обманливих надій! О, справді, бароне. Це так гарно для баламута ще й строїти дотепи на своєму злочинстві.

Фердінанд. Ти гадаєш, я жартую? Клянусь честю, ні! Моя заява правдива, як кохання моєї Луїзи, і свято я її додержуватиму, як вона своєї обіцянки, — я не знаю нічого святішого. Ти ще вагаєшся? Щось я не бачу радісного зачервоніння на лиці моєї прекрасної дружини. Чудно! Видно, брехня — тут за ходову монету, коли ви не ймете віри правді. Ви не вірите моїм словам? То вірте цій письмовній посвідці! (Він кидає Луїзі її листа до маршала).

Міллер (не помітивши цього, до майора). Що це значить, бароне? Я вас не розумію.

Фердінанд (підводить його до Луїзи). Тим краще мене зрозуміла оця.

Міллер (поточився до неї). Боже, доню моя!

Фердінанд. Бліда, як смерть. Тепер тільки подобається вона мені, твоя дочка. Ніколи вона не була така прекрасна, оця чесна цнотлива дочка, як з цим трупним обличчям. Подих страшного суду, що злушує полуду з кожної брехні, здмухнув і фарбу, якою ця витівниця піддурила самих анголів. Це її найкраще обличчя. Це її перше справжнє обличчя. Дозволь мені його поцілувати. (Він хоче підійти до неї).

Міллер. Назад! Геть! Не торкай батьківського серця, хлопче! Я не міг уберегти її від твоїх пестошів, але можу зберегти від твоїх ударів.

Фердінанд. Що тобі, сивий? Мені нема діла до тебе. Не встрявай у гру, яка так очевидно програна — чи може ти хитріший, ніж я на тебе думав? Чи ти може позичав мудрість твоїх шестидесяти років амурним справам твоєї дочки і згавбив це

поважне волосся брудним ремеслом свахи? О, коли не так, то ляж, нещасливий чоловіче, і умри! Ще є час. Ще ти можеш заснути в солодкій марині: я був щасливий батько. На мить пізніше, і ти зіпхнеш їдовиту гадюку в її жахливе кубло, проклявши подарунок і давця і, кленучи творця, зійдеш у могилу. (До Луїзи). Говори, нещасна. Ти написала цього листа?

Міллер (застерігаючи, до Луїзи). Заради бога, дочко. Не забувай. Не забувай.

Луїза. О, цей лист, батьку!..

Фердінанд. Що він потрапив не до тих рук? Слава випадкові. Випадкові, я сказав? О, задум є й там, де горобці падають зі стріхи, — чому не бути йому тут, де треба скинути машкару з демона? Я чекаю відповіді. Ти написала цього листа?

Міллер (убік до дочки). Стійко! Стійко, доню! Тепер ще одне: «Так!» і ти перемогла.

Фердінанд. Весело. Весело. І батька теж обдурено. Обдурено всіх. Диви, як вона стоїть, соромітна, і навіть язик її одмовляється вимовити останню брехню. Присягнися богом жахливим, правдивим. Ти написала цього листа?

Луїза (після мучительної борні, під час якої вона перемовляє з батьком поглядами, твердо і рішуче). Я написала його.

Фердінанд (станув зляканий). Луїзо! Ні! Як я живий, ти брешеш! Невинність теж визнає, катована, провини, яких вона не робила! Я запитав занадто грубо — правда ж, Луїзо, — ти призналась тільки тому, що я загрубо питався?

Луїза. Я визнала правду.

Фердінанд. Ні, я кажу! Ні! Ні! Ти не писала. Це зовсім не твоя рука. А щоб і була твоя, — то хіба ж важче підробляти руку, ніж губити серце. Скажи мені правду, Луїзо — або ні, ні, не роби цього! Ти могла б відповісти і «так». І тоді я пропав. Брехню, Луїзо, брехню! О, як би ти зараз знайшла брехню, кинула б мені її з одвертими ангольськими очима, переконала б тільки моє вухо, моє око, хоч як огидно 101

не обдурювала б моє серце! О, Луїзо. (Боязким, тремтливим тоном). Ти написала цього листа?

Луїза. Присягаюсь богом страшним, правдивим! Так!

Фердінанд (після паузи, з виразом глибокої скорботи). Жінко! Жінко! Обличчя, з яким ти зараз стоїш переді мною — роздавай з цим обличчям раї, ти не знайдеш покупця. Чи ти знала, чим ти була для мене, Луїзо? Не може бути! Ні! Ти не знала, що ти була мені все! Все! Це бідне, злиденне слово, але самій вічності тяжко його перемінити — цілі світи у нім повершають путь свою. Все! І так злочинно ним гратися. О, це жахливо!

Луїза. Ви чули моє визнання, пане фон Вальтер. Я сама себе засудила. Ідїть же. Покиньте дїм, де ви були так нещасливі.

Фердінанд. Добре! Добре. Я спокійний, — спокійна, кажуть, буває та жахна місцевість, де пройшла чума — це я! (Поміркувавши). Ще одне прохання, Луїзо, — останнє: Голова мені палає, як у лихоманці. Я хочу освіжитись, Чи не приготуєш ти мені склянку лимонаду? (Луїза пішла).

Фердінанд і Міллер, обоє ходять, не кажучи ні слова, протягом кількох пауз, по протилежних сторонах кімнати

Міллер (спинився нарешті і розглядає майора сумним поглядом). Дорогий бароне, може то трошки зменшить ваш сум, коли я скажу, що мені від усього серця шкода вас.

Фердінанд. Нехай, Міллере! (Кілька кроків). Міллере, я не знаю, як потрапив у ваш дїм? З якого приводу?

Міллер. Як, пане майоре? Ви ж хотіли повчитися в мене грати на флейті! Ви цього не пам'ятаєте?

Фердінанд (швидко). Я бачив вашу дочку. (Знов декілька пауз). Ви не додержали слова, друже. Ми умовилися про спокій для годин моєї самотності. Ви обдурили мене і продали мені скорпіонів! (Побачивши рух Міллера). Ні, не лякайтесь тільки, старий. (Обійняв його). Ти не винний!

Міллер (обтираючи очі). Про те знає бог усе-знавчий.

Фердінанд. Чудно, незрозуміло чудно грає з нами доля. На тонких невидних шнурах висить подекуди жахлива вага. Коли б знала людина, що вона з оцим яблуком вкушатиме смерть. Гм! — Коли б людина це знала! (Швидко ходить, схопив руку Міллера, сильно зворушений). Чоловіче. Я розплачуюсь з тобою за оце флейтування задорого — і ти на цім нічого не маєш — і ти втрачаєш — може втрачаєш — усе! (Пригнічений відходить від нього). І чого мені спала на думку ця злощасна гра на флейту!

Міллер (силкується сховати своє хвилювання). Щось довго немає лимонаду. Я думаю подивитись, в чім справа, коли дозволите.

Фердінанд. Це не спішно, любий Міллер! (Бурмоче про себе). Особливо для батька. Залиштесь! Що я там хотів спитати? Ага! — Луїза в вас єдина дочка? Більше в вас немає дітей?

Міллер (тепло). Більше в мене немає, бароне, — та я й не хочу інших. Дівка саме мені подобається — у ній усе моє батьківське серце — усю свою готівку любові я уже вклав у дочку.

Фердінанд (сильно зворушений). А! — Подивіться, що там з питвом, любий Міллер. (Міллер вийшов).

ЧЕТВЕРТА СЦЕНА

Фердінанд сам

Фердінанд. Єдина дитина. Чи ти чуєш це, убийце? Єдина, убийце! Чуєш — єдина — і в чоловіка того більше нічого нема на світі, як його інструмент і єдина дочка — ти хочеш її відібрати! Відібрати — відібрати в старця єдину копійку! Зломити костур і кинути його під ноги кривому. Як? Невже у 103

мене й на це вистачить сміливості? І коли він тепер поспішає додому і не може дочекатися, щоб прочитати всю суму своїх радощів з лица цієї дочки і увиходить, — а вона лежить, квітка — мертва — зів'яла — розтоптана — остання неперевершена надія, а він стоїть перед нею і стоїть — і вся природа відіймає йому живий подих, і його засліпий погляд даремно обшукує обезлюднену безконечність і не може знайти нічого — і вертається порожній. Боже, боже! Але й мій батько має цього єдиного сина — єдиного сина, але не єдине багатство. (По паузі). Але що ж? Що ж він утрачає? Ця дівчина, якій найсвятіші пориви кохання були тільки цяцьки, чи ж вона може зробити батька щасливим? Не може! Не зробить! І мені ще треба дякувати, що я розтопчу гадюку, поки вона не вжалила ще й отця.

П'ЯТА СЦЕНА

Міллер повернувся і Фердінанд

Міллер. Зараз вам принесуть, бароне. Сидить там бідолаха і плачеться в смерть. Вона вам і лимонад дасть із слізьми.

Фердінанд. То добре, щоб це було самі сльози! Що ми раніше говорили, про музику, Міллер? (Витягнувши гаманця). Я вам це винний!

Міллер. Що? Як? Ідіть ви, бароне! За кого ви мене маєте? Ми ж один одного знаємо. Не ображайте мене; та й ми це, я гадаю, не востаннє ж бачимось.

Фердінанд. Хто може це знати? Беріть. Це на життя й на смерть.

Міллер (сміючись). А, через це, бароне! Щодо 104 цього, я гадаю, можна з вами рискнути.

Фердінанд. Справді, рискнути зі мною! Чи ви не чули, що вмирали юнаки — дівчата й юнаки — діти надії, підхмарні палади обдурених батьків? Те, чого не зроблять черв і старість, може вдіяти громовиця. І ваша Луїза не безсмертна!

Міллер. Мені дав її бог.

Фердінанд. Слухайте — я вам кажу — не безсмертна. Ця дочка вам, як око. Ви приліпилися до неї серцем і душею. Будьте обачні, Міллер. Тільки одчайний картяр ставить усе на одну єдину карту. Безумним звать купця, що навантажує на один корабель увесь свій маєток. Чуєте, подумайте про пересторогу. Але чому ви не берете свої гроші?

Міллер. Що, пане, увесь широченний гаманець? Що собі думає ваша милість?

Фердінанд. Про свій борг! Он! (Він кидає гаманця на стіл так, що золото покотилося). Я не можу цілу вічність тримати це сміття.

Міллер (збентежений). Що! Клянусь богом! Це дзвеніло не як срібло. (Підійшов до столу й гукає з жахом). Як? Заради бога, бароне! Де ви? Що ви робите, бароне? Оце я називаю розсіяність! (Склав руки). Тут же лежить — чи це омана — чи, хай бог мене скарає, я ж тримаю справжнє, живе, живе золото! Ні, сатано, ти мене за це не купиш!

Фердінанд. Ви яке пили — старе, чи нове, Міллер?

Міллер (грубо). Доннерветер¹⁾! Та гляньте ж. Золото!

Фердінанд. Ну, і що ж далі?

Міллер. Клянусь чортом, — я кажу, — я христом богом вас прошу — золото!

Фердінанд. Це справді дуже цікаво.

Міллер (помовчавши, іде до нього, з глибоким почуттям). Шановний пане, я простий, прямиий чоловік, коли ви хочете цим запрягти мене в якусь погану

---

¹⁾ Клянусь грозою.

справу, — бо стільки золота чесною працею не заробиш...

Фердінанд (зворушено). Заспокойтеся, Міллер. Ці гроші ви давно заслужили, і хай бог боронить, щоб я платив замість них своєю доброю совістю.

Міллер (як напівдурний вистрибує). Моє, значить? Моє? З волі й відома правого бога, моє! (Біжить до дверей, гукає). Жінко. Дочко. Вікторія!¹⁾ Сюди! (Вертається назад). Але, христе боже мій! Як я заробив оце саме жахливе багатство? Як я відслужу його? Як відроблю? Га?

Фердінанд. Не лекціями музики, Міллер — цими грішми я розплачуюсь за... (Спиняється в жахові). Розплачуюся... (По паузі сумно)... за тримісячний солодкий сон про вашу дочку.

Міллер (схопив його руку, сильно стиснув). Шановний пане. Коли б ви були поганий простий бюргер (швидко), а моя дочка не кохала вас, — я б хотів зарізати дівку! (Знову коло грошей, б'є по них). Але ж тут у мене все і мені доведеться все знову втратити.

Фердінанд. Не турбуйтеся цим, друже — я виїжджаю, а в тій країні, де я думаю оселитися, цей монетний карб не дійсний.

Міллер (тим часом не відриває очей від грошей, у захваті). Це, значить, залишиться моє? Залишиться? Але мені шкода, що ви виїжджаєте! Чекай, як я зараз виступатиму. Як я зараз надмуся... (Одяг капелюха і гасає по хаті)... і на ринку я тепер даватиму лекції з музики і куритиму нумер п'ятий з трьома королями і коли я ще колись сидітиму на трьохкопієчному місці, хай мене заберуть чорти! (Хоче йти).

Фердінанд. Зостаньтеся. Мовчіть. І забирайте гроші. (Настирливо). Тільки цей вечір ще помовчіть і зробіть мені ласку, не давайте більше лекцій з музики.

Міллер (ще гарячіше, хапає його сильно за камзол, повний широкі радості). І, пане, доня моя! (Знову пустивши його). Чоловіка роблять не гроші — не гроші. Я їм чи картоплю, чи фазана — байдуже, — коли ситий, то ситий, і цей сюртук служитиме вічно, поки сонце не світитиме крізь лікті. Для мене — це сміття! Але дівчині це до пуття; я з очей її читатиму, що вона схоче, матиме...

Фердінанд. Досить! О, досить! Мовчіть!

Міллер (чим раз гарячіше). І буде вчиться по-французькому, як треба, і менуети¹⁾ танцювати і співати так, що в газетах про це напишуть. І капелюх у неї буде, як у гофратової²⁾ дочки і кідебарі³⁾, чи як воно там зветься, з Парижу, і про скрипалеву дочку слава буде на чотири милі навколо.

Фердінанд (хапає руку, з жахливим поривом). Годі! Ні слова більше. Заради бога, мовчіть. Тільки сьогодні ще мовчіть. Це єдина подяка, якої я в вас правлю.

ШОСТА СЦЕНА

Луїза з лимонадом і ті самі. Луїза з заплаканими червоними очима і тремтливим голосом, приносячи майорові склянку на тарілці

Луїза. Прошу сказати, коли не досить міцний.

Фердінанд (бере склянку, поставив, швидко повернувся до Міллера). А! Я мало не забув. Можу я вас щось попросити, любий Міллере? Зробіте мені невеличку ласку?

Міллер. Тисячу за одну. Що накажете...

Фердінанд. Мене чекатимуть біля столу. На

---

1) Старовинний танок.

2) Гофрат — радник двору.

3) *Cul de Paris* — туриюр — полушка ззаду на жіночій сукні.

жаль, у мене дуже поганий настрій. Мені просто неможливо явитися межи люди. Ви не сходите до мого батька попросити за мене вибачення?

Луїза (злякалась і швидко вкинула слово). Я можу сама піти.

Міллер. До президента?

Фердінанд. Не до нього самого. Ви передайте моє доручення в гардеробі якомусь камердинерові. На доказ от візьмете мого годинника. Я ще буду тут, коли ви повернетесь. Ви почекаєте на відповідь!

Луїза (дуже стурбовано). Чи не можу я це зробити?

Фердінанд (до Міллера, що хоче йти). Стривайте! Ще щось. От лист до мого батька, що сьогодні запечатаний потрапив до мене — можливо, що в нім негайні справи — віднесете заодно й листа.

Міллер. Гаразд! Гаразд, бароне!

Луїза (горнеться до нього, вона в жахові). Але ж, тату, я це могла б сама дуже добре зробити!

Міллер. Ти сама, а зараз глупа ніч, доню! (Пішов).

Фердінанд. Присвіти батькові, Луїзо. (Поки вона випроваджує Міллера зі світлом, він підійшов і всипав отруту в склянку з лимонадом). Так. Це для неї. Верховні сили кивають мені про свою страшну згоду, помста небесна підписує, її добрий ангол покидає її.

СЬОМА СЦЕНА

Фердінанд і Луїза. Вона вертається поволі зі світлом, становить і стає на протилежній стороні проти майора, обличчя схилене долі, лише зрідка крадькома вона скоро позирає на нього. Він стоїть на другій стороні і дивиться заляккло перед себе. Велике мовчання, що провіщує цю сцену

Луїза. Хочете акомпанувати мені, пане фон Вальтер, то я сяду до фортепіано? (Одкриває кришку клавіру).

Луїза. Ви ще винні мені реванш на шаховій дошці. Чи заграємо партію, пане фон Вальтер?

Знов пауза.

Луїза. Пане фон Вальтер, портфельку, що я вам обіцяла вишити, я почала робити. Хочете поглянути на візерунок?

Знов пауза.

Луїза. О, яка я нещасна!

Фердінанд (у тій самій позі). Це може й правда.

Луїза. Це не моя вина, пане фон Вальтер, що вас так погано розважають.

Фердінанд (образливо регоче). Бо хіба ж ти винна в моїй дурній скромності?

Луїза. О юначе, юначе! Ти вже й так нещасний і ще хочеш на те заслужити!

Фердінанд (люто, бурмоче крізь зуби). Нещасний я? Хто це тобі сказав? Жінко, ти занадто погана, щоб сама почувати — чим зважиш ти почуття другої людини? Нещасний, сказала вона? А, це слово могло б викликати мою лють хоч із могили! Нещасним я мусив бути — це вона знала! Смерть і прокляття, це вона знала і все ж таки мене зрадила. Дивись, зміє, це була єдина пляма прощання — твоє слово ламає тобі шию! Досі я міг вибачити твій злочин твоєю простотою — у моїм презирстві до тебе ти за малим не втекла від моєї помсти! (Спішно схопив склянку). Отже, ти не була легковажна — ти не була дурна — ти була диявол! (Він п'є). Лимонад хлявий, як твоя душа! Спробуй!

Луїза. О, небо. Не дурно я боялася цієї сцени.

Фердінанд (владно). Спробуй!

Луїза (бере склянку трохи з неохотою і п'є).

Фердінанд (одвертається, коли вона піднесла склянку до рота, раптом зблід і втік у найдавший куток кімнати).

Луїза. Лимонад добрий!

Фердінанд (не обертається, його трусить жэх).
На здоров'я!

Луїза (сіла). О, як би ви знали, Вальтере, як страшно ви ображаєте мою душу.

Фердінанд. Гем...

Луїза. Прийде час, Вальтер...

Фердінанд (підходить ближче). О, з часом ми вже упоріємось.

Луїза... коли сьогоднішній вечір тяжко впаде вам на серце.

Фердінанд (починає швидко походжати й стає неспокійніший, скидає шпагу і перев'язь, кидає геть від себе).
Добраніч, панська служба!

Луїза. Боже! Що з вами?

Фердінанд. Задušно й тісно, — так мені буде зручніше.

Луїза. Пийте! Пийте! Напій вас освіжить!

Фердінанд. Освіжить безперечно. Повія добросерда, але такі всі вони.

Луїза (повна любові, кидається йому в обійми). Це твоя Луїза, Фердінанде.

Фердінанд (відштовхує її). Геть! Геть! Геть ці сумирні вогкі очі. Я піддаюся. Явився в твоєму невимовному жахові, зміє, кидайся на мене, гадюко. Вивертай переді мною свої огидні вузли, скрючуйся кільцем, надимайся до неба. Будь така огидна, якою тільки бачило тебе пекло. Тільки без анголів тепер, — тільки тепер без анголів. Запізно — я мушу тебе роздратувати, як гадюку, — або знесиліти. Зглянься!

Луїза. О, як це дійшло до того?!

Фердінанд (роздивляючись її збоку). Цей прекрасний вівтар небесного різьб'яра, — хто міг би повірити... (Взявши її руку і піднявши її). Я не хочу тебе притягати до відповіді, природо. — Але нащо твоя отрута в такому прекрасному сосуді? Чи може розпушта жити в цьому сумирному підсонні? О, це дивно.

Фердінанд. А солодкий мелодійний голос! Як може родитись така милозвучність з розірваних струн? (Сп'явлім поглядом розглядає її). Все таке прекрасне — таке повне гармонії — таке божественно довершене. Клянусь богом, здається, ніби весь світ постав тільки для того, щоб дати природі настрій для цього найкращого витвору. І тільки душею помилилася природа, і хіба можливо, щоб ця неймовірна покруч зайшла в бездоганну форму? (Швидко кидає її).

Луїза. О, злочинна себелюбність! Замість признатися в тому, що поспішив, він нападає на небо.

Фердінанд (кидається плачучи їй на шию). Ще раз, Луїзо. Ще раз, як у день нашого першого цілунку, коли ти прошепотіла: «Фердінанд» і перше «ти» зайшло на твої жагучі уста. О, посів безмежних, невимовних утіх, здавалося лежав у тій хвилі, як у бруньці, — вічність стелилася, як чудовий травневий день, перед нашими очима; золоті тисячоліття стрибали, як наречені, повз наші душі... Тоді я був щасливий... О, Луїзо, Луїзо! Луїзо! Для чого ти мені це зробила?

Луїза. Плачте, плачте, Вальтер. Ваш сум справедливий до мене, ніж ваше обурення.

Фердінанд. Ти помиляєшся. Це не сльози суму — не та тепла, зцілюща роса, що бальзамом лється в рани душі і знов жене залякле колесо почуттів. Це поодинокі — холодні краплі, — страшно, вічне прощання моєї любові. (Страшно урочисто, опускаючи руку на її голову). Сльози за твою душу, Луїзо. — О, мені здається, весь світ мусив би вдягтися в траур і сумувати з того, що сталося тут.

Луїза. Не доводьте мене до краю, Вальтер. У мене є сила душевна, не менше, ніж у вас, і я не витримаю зверхлюдських тортур. Вальтер, ще слово і ми розстанемося... Жахлива доля заплутала мову наших серць. Коли б я могла говорити, Вальтер, я могла б тобі багато чого сказати... Могла б, але жорстока доля скувала мій язик, як і моє кохання, і я мушу терпіти, коли ти поводишся зі мною, як з брудною повією.

Фердінанд. Ти добре себе почуваєш, Луїзо?

Луїза. До чого це питання?

Фердінанд. А то ж мені було б шкода тебе, що ти мусиш умерти з цією брехнею.

Луїза. Я заклинаю вас, Вальтер!

Фердінанд. Ні. Ні. Занадто сатанинська була б така помста. Ні, боронь боже. Я не продовжуватиму це аж на той світ... Луїзо. Чи ти кохала маршала? Ти не вийдеш з цієї кімнати.

Луїза. Питайте що хочете. Я не відповідаю! (Сіла).

Фердінанд (серйозніше). Подбай про свою безсмертну душу. Луїзо! Чи ти кохала маршала? Ти не вийдеш з цієї кімнати.

Луїза. Я не відповідаю.

Фердінанд (падає в страшенному пориві перед нею). Луїзо! Чи ти кохала маршала? Поки це світло не згасло... ти стоїш... перед смертю...

Луїза (схопилась злякано). Ісусе! Що це?.. І мені дуже погано! (Вона схилилась назад у крісло).

Фердінанд. Уже... Жінки. Вічна наша загадка. Ніжні нерви ваші витримують злочинства, що підточують людськість під корінь, а злиденний грам мишаку вас звалює з ніг.

Луїза. Отрута! Отрута! О, боже ж ти мій!

Фердінанд. Боюсь, що так. Твій лимонад замішано в пеклі. Ти пила його зі смертю.

Луїза. Умерти! Умерти! Боже все милостивий. Отрута в лимонаді—і вмерти... О, з душі моєї зглянься!

Фердінанд. Оце головне. Я теж прохаю його про це.

Луїза. А мати моя! А батько... Ісусе боже! Мій бідний пропаний батько! І вже немає рятунку. Моє юне життя! І нема рятунку. І я мушу умерти?

Фердінанд. Нема порятунку. Мусиш умерти—але заспокойся. Ми виряджаємося в цю подорож укупі.

Луїза. Фердінанде, й ти? Отрута, Фердінанде, від тебе? О, боже, прости йому це,—боже мило-

Фердинанд. Подбай про свої рахунки, — я боюся, що з ними негаразд!

Луїза. Фердинанде! Фердинанде! О — тепер я не можу мовчати. Смерть — смерть скасовує всі присяги! Фердинанде! На землі й на небі нема нещаснішого від тебе, — я вмираю безвинна, Фердинанде.

Фердинанд (стурбовано). Що вона там каже? У таку подорож не йдуть з брехнею на вустах.

Луїза. Я не брешу — не брешу — тільки один раз ізроду збрехала, за все моє життя — у! — як холодом проходить по жилах — коли я писала листа до гофмаршала.

Фердинанд. А! Знову цей лист. Слава богу. Мужність вернулася до мене.

Луїза (язик їй важніє, пальці починають конвульсивно здрігатися). Цей лист — зберися з духом почути страшне слово — моя рука писала те, що проклинали моє серце. Листа диктував твій батько.

Фердинанд (зляканий, мов статую, закам'янів у довгій мертвій паузі, врешті падає мов уражений громовидцем).

Луїза. О, неймовірне непорозуміння, Фердинанде, мене присилувано. Прости — твоя Луїза сама краще б умерла, — але мій батько — загроза — вони це хитро зробили!

Фердинанд (страшно схопився). Хвала богові. Ще я не відчуваю отрути. (Він схопився до шпаги).

Луїза (чим раз слабша). Леле! Що ти хочеш зробити? Це ж твій батько!..

Фердинанд (з виразом шаленої люті). Убийця і батько убийці! Він мусить піти зі мною, щоб суддя світу склав весь гнів на винного. (Хоче вийти).

Луїза. Умираючи, прости, мій спаситель... Благословляю тебе і його. (Умирає).

Фердинанд (швидко обернувся, побачив її останній рух і падає ниць перед мертвою). Стривай! Стривай! Не тікай від мене, анголе неба! (Взяв руку і враз спустив). Холодна. Холодна й вогка. Душа її вже там. (Знов схопився). Боже моєї Луїзи! Милосердя. Милосердя найпідлішому з душогубів. Це була її остання молитва. Яка вродлива й прекрасна і трупом. Звору-

шений душитель пощадив це обличчя. Ця сумирність не була маскою — вона пережила й смерть. (Після паузи). Але що це? Чому я нічого не почуваю? Невже сила моєї молодості врятує мене? Даремна праця! Я цього не хочу! (Береться до склянки).

ОСТАННЯ СЦЕНА

Фердінанд. Президент. Вурм і слуги, які, повні страху, вбігають у кімнату; потім Міллер і судова поліція, що збирається позаду

Президент (з листом у руці). Сину, що це... Я зроду не повірю...

Фердінанд (шпурляє йому склянку під ноги). То подивись, убийце!

Президент (похитнувся назад. Всі закликали. Страшна пауза). Сину мій! Для чого ти це мені вдіяв?

Фердінанд (не дивлячись на нього). О, так, певна річ. Я мусив попереду спитати в державного мужа, чи цей учинок пасує до його гри. Тонкий і досконалий, мушу визнати, був трюк, щоб розірвати наші серця ревнощами. Майстер робив цей план, але шкода тільки, що розгнівана любов не так слухалася дроту, як твої дерев'яні ляльки.

Президент (шукає викоченими очима навколо себе). Чи тут нема кого, хто б міг плакати з невтішним батьком укупі.

Міллер (за сценою). Впустіть мене. Заради бога. Впустіть мене.

Фердінанд. Дівчина — свята, за неї мусить правити другий. (Одчиняє двері Міллерові, той вбігає з народом і судовою поліцією).

Міллер (у найжахнішій тривозі). Моя дитина! Моя дитина!.. Отрута... Отруту тут випито, кричать люди... Доною! Де ти?

Фердінанд (привів його між президента і труп Луїзи). Я невинний. Подякуй оцьому!

Міллер (упав долі). О, Ісусе!

Фердінанд. Коротко, батьку. Ви починаєте

робитися для мене дорогоцінним. У мене злочинно вкрадено життя, вкрадено вами. Як перед богом, — я тремчу, — але я ніколи не був мерзотником. Моя винна доля хай паде — на кого хоче, — на вас хай не падає. Але я — вчинив убийство! (Страшно підвищеним голосом). Убийство, і ти можеш не сподіватися, що я сам потягну його вагу перед очі судді. Урочно я складаю на тебе більшу огиднішу половину його, — як ти з нею управишся — то твоє діло! (Підвів його до Луїзи). От, варваре! Вкушай жахливий плід твоєї дотепності; на цім обличчі конвульсіями написано твоє ім'я, і мстиві анголи його прочитають. Оця постать хай відкидає запону з твого ліжка, коли ти спиш, і подає тобі холодну, як лід, руку, — оця постать хай стоїть перед твоєю душею, коли ти вмиратиш, і хай перетне твою останню молитву! (Він зомлів, слуги його підтримують).

Президент (робить жест жаху до неба). Не від мене, не від мене, судде світу. Прав за ці душі від оцього! (Іде на Вурма).

Вурм (схопився). Від мене?

Президент. Проклятий, від тебе. Від тебе, сатано... Ти, ти дав гадючу пораду, — ти відповідаєш — я умиваю руки.

Вурм. Я відповідаю! (Починає огидно реготати). Весело! Весело! Тепер і я знаю, яка подяка буває від диявола. Я, дурний злочинцю! Чи це був мій син? Чи я був твоїм господарем? Я відповідаю. А-а, клянусь цією картиною, від якої мені кров холоде в жилах, — я відповідатиму! Тепер я пропав, але й ти пропав укупі зі мною... Гей! Гей! Гукайте на гвалт по вулицях. Збудіть правосуддя. Судова поліція, в'яжіть мене. Відведіть мене звідси. Я викрию таємниці, від яких шкіра порепається тим, хто почує! (Хоче йти).

Президент. Ти не зробиш цього, скажений!

Вурм (ляскає його по плечі). Я зроблю, камерад. Я зроблю. Я скажений, то правда — це твоїх рук діло, — то я чинитиму, як скажений. Руч-об-руч із тобою до ешафоту! Руч-об-руч із тобою до некла! Мені бу-

де приємно, злочинцю, бути засудженим укупі з тобою! (Його вивели).

Міллер (що весь час, поклавши голову на коліна Луїзи, лежав у німотній скорботі, швидко встав і кинув майорові гаманця під ноги). Отруйнику! Забери своє золото — чи ти хотів за нього одкупити в мене дитину? (Кинувся геть з кімнати).

Фердінанд (зламаним голосом). Ідїть за ним. Він не в собі. Оці гроші врятуйте для нього, — це моя жахлива подяка. Луїзо... Луїзо... я їду. Прощайте — дайте мені умерти коло неї...

Президент (із глухого заціплення до сина). Сину! Фердінанд! Чи ні один твій погляд не паде на розбитого батька? (Майора кладуть коло Луїзи).

Фердінанд. Останній погляд — їй!

Президент (у жахній муці падаючи ниць коло нього). Творець і сотворіння покидають мене. Подивись на мене востаннє, щоб полегшити мені муку.

Фердінанд (подає йому свою вмирушу руку).

Президент (встає швидко). Він простив мені! (До інших). Тепер я ваш. (Він виходить, його супроводять судові поліцаї, падає завіса.)

Ціна 1 крб. 75 коп.

Палітурка 50 коп.

Ціна 1 крб. 75 коп.

Палітурка 50 коп.

